

Povijest odijevanja - skripta za studente Kazališne režije i radiofonije

---

Sušac, Irena

Educational content / Obrazovni sadržaj

Publication status / Verzija rada: **Accepted version / Završna verzija rukopisa prihvaćena za objavljivanje (postprint)**

Publication year / Godina izdavanja: **2022**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:205:166302>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-21**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Academy of Dramatic Art - University of Zagreb](#)

IRENA SUŠAC, izv. prof. art.

POVIJEST ODIJEVANJA

**SKRIPTA ZA STUDENTE KAZALIŠNE REŽIJE
I RADIOFONIJE**

**AKADEMIJA DRAMSKE UMJETNOSTI
SVEUČILIŠTA U ZAGREBU**

SADRŽAJ

1. Kostimografija.....	3
2. Odjeća.....	5
3. Izvori proučavanje povijesnih stilova u odijevanju.....	17
4. ODJEVNI STILOVI KROZ POVIJEST.....	26
4.1. STARI VIJEK.....	26
4.1.1. Sumerani.....	28
4.1.2. Babilon.....	29
4.1.3. Asirija.....	31
4.1.4. Perzija.....	33
4.1.5. Egipat.....	35
4.1.6. Odjeća Hebreja	41
4.1.7. Antička Grčka.....	42
4.1.8. Antički Rim.....	46
4.1.9. Bizant.....	51
4.2. SREDNJI VIJEK.....	54
4.2.1. Razvoj zapadnoeuropske odjeće.....	54
4.2.2. Romanika.....	58
4.2.3. Gotika.....	66
4.3. NOVI VIJEK.....	68
4.3.1. Renesansa.....	68
4.3.2. Barok.....	74
4.3.3. Rokoko.....	84
4.3.4. Odjevni stilovi 19. stoljeća	90
4.3.5. Početak 20. stoljeća.....	104
4.3.6. Odjeća 1920-ih	111
5. Literatura.....	114

1. KOSTIMOGRAFIJA

Kostimografija uz scenografiju i svjetlo čini likovni identitet predstave ili filma. To je stvaranje slike jednog svijeta koju nudi redateljsko i dramaturško čitanje dramskog predloška. Također, kostim postaje i vanjska slika svakog pojedinog protagonista, dakle sklop vizualnih elemenata koji može pomoći (ili odmoći) glumcu u građenju svog scenskog karaktera. Gledateljeva percepcija tijela u pokretu (glumca, pjevača ili plesača) usmjerena je na siluetu koja je stvorena oblikom odjeće. Ta odjeća svojom formom, bojom i detaljem nudi niz asocijacija i vizulnih suodnosa na pozornici.

Kostimografija komunicira pomoću vizualnog znaka, te nam na nivou konkretnog može dati podatke o:

- a. vremenu i mjestu radnje (doba dana i godišnje doba, interijer - eksterijer, geografskim odrednicama - podneblju te vremenskom tj. povjesnom periodu u kojem se radnja zbiva)
- b. socijalnom, kulturnom, civilizacijskom okružju u kojem se radnja zbiva
- c. dobi, zanimanju i socijalnom statusu likova,
dok na puno suptilnijoj razini može otkrivati:
  - a. karaktere likova
  - b. unutarnja stanja likova te
  - c. njihove međusobne odnose

Kostimografija kao autorski rad prezentira i likovni senzibilitet kostimografa te otkriva čime se inspirirao pri vlastitom promišljanju dramskog ili glazbenog predloška. Međutim, ona ne egzistira sama za sebe, jer bi na taj način koliko god bila likovno interesantna lako mogla postati strano tijelo u predstavi. Ona svoj krajnji rezultat i smisao dobiva kroz :

- a. tijesnu suradnju s redateljem i dramaturgom predstave, čije osnovno promišljanje predstave prati i likovno nadograđuje
- b. suradnju s protagonistima (glumcima, plesačima ili pjevačima) koji će nositi kostim i
- c. u likovnom smislu čini cjelinu tek u prožimanju sa scenografijom i svjetlom

Tehničke zadatosti se ponešto razlikuju u teatru, na televiziji i filmu, ali je proces nastajanja kostimografije u osnovi dosta sličan.

S obzirom na medij u kojem se kostimografija izvodi navest će se neke razlike u vizualno-likovnim zakonima i načinu promišljanja i izvedbe kostima.

Kazališna kostimografija prilagođava se oku gledatelja koji sjedi na 5-10 ili 20 metara od pozornice. Pritom nije svejedno da li se predstava igra u zatvorenom prostoru kazališne zgrade, tzv. "crne kutije" pozornice ili u otvorenom prostoru.

Različite zakonitosti vladaju u osmišljavanju i izvedbi dramskog kostima ovisno da li se radi o predstavi s manje glumaca ili je scena puna protagonista.

Operni kostim i likovno i produkcijski ima sasvim druge parametre. Većina opera uključuje zbor i brojne statiste, što utječe i na likovnost, a i na proračun kostimografije.

Baletni kostim je tehnički najzahtjevniji za izvedbu, jer se izrađuje tako da plesačima svaki pokret tijela učini mogućim. Pritom se razlikuje kostim za suvremeni ples i onaj za klasične, tzv. bijele balette.

Filmski i televizijski kostim mora biti prilagođen oku kamere. Ovdje nema prostorne distance, a krupni planovi kamere otkrivaju svaki detalj kostima, šminke i frizure.

No za stvaranje precizne slike o kostimu potrebno je ovladati osnovom povijesti odijevanja. Mogućnost prepoznavanja odjevnih elemenata u povjesnom kontekstu i poznavanje formi i detalja od kojih se sastoje, nužno je za promišljanje ovog segmenta izvedbenog i/ili audiovizualnog djela. Stoga će se u narednim poglavljima svaki povijesni period obraditi prema osnovnim odjevnim elementima, a to su ženska i muška odjeća, obuća, frizure, perike i oglavlja, šminka, tkanine i boje, te nakit i ukrasi.

Ovdje je bitno napomenuti slijedeće:

Izraz *kostim* odnosi se na kazališni odnosno filmski kostim, dakle autorsko kostimografsko djelo inspirirano bilo povijesnim, suvremenim ili potpuno izmaštanim formama.

U engleskom se jeziku *costume*, u njemačkom *kostum* odnosi na sve elemente odjevnih formi po povijesnim periodima.

Stoga će se u narednom tekstu koristiti izrazi *ženski i muški odjevni elementi* i *ženska i muška odjeća*, u svrhu upoznavanja povijesti odijevanja.

Također ćemo se susresti i s nekim pojmovima koji su preuzeti iz engleskog, njemačkog ili francuskog jezika i nemaju svoj hrvatski prijevod te su ostavljeni u svom originalnom obliku, kako bi ih se moglo pronaći u stručnoj literaturi i drugim izvorima.

2. ODJEĆA

Odjeća, nošnja (engl. *costume*) u najširem smislu predstavlja obilježja raznih naroda u odijevanju, tj. izbor odjevnih elemenata prema obliku, boji i materijalu, kao i ukrasima te šminki i frizuri.

Ako krenemo od pretpostavke da odjeća služi prije svega zaštitu tijela, iz toga proizlazi da ona ovisi o fizičkim uvjetima, prije svega o klimi.

Eskimska obitelj

Afričko pleme

Djevojke iz Laosa

Međutim, bogatstvo i različitost odjevnih formi kroz povijest otkriva i brojne druge faktore koji su utjecali na odjeću – npr. društvenu hijerarhiju, vjerovanja i religiju, potrebu za estetikom, pripadanje različitim zvanjima i sl.

Već kod visokih civilizacija u starom vijeku odjećom se naglašava i društveni položaj.

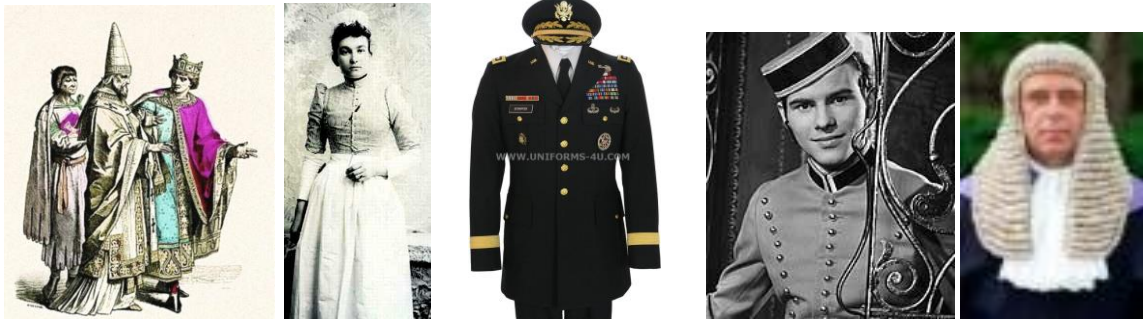

Egipatski faraon i podanici, oko 1500 g p r n e

Rimski imperator, vojska i narod

Odora svećenstva, plemstva, uniforma vojske i određenih državnih službi, kao i odjeća pojedinih zanimanja ili zanata kroz cijelu su povijest čovječanstva imali svoje zadane forme.

10 st.- papinska odora 17 st.- bolničarka 20 st-vojna uniforma 20 st.-liftboy 50-te sudac 90-te

Također, kroz povijest se može zamjetiti i prožimanje stilova različitih civilizacija. Međusobno je *miješanje* različitih naroda, kroz ratove ili migracije, imalo veliki utjecaj na izgled odjeće.

1

2

3

4

Primjeri

1 – utjecaj perzijske na grčku odjeću, nakon pohoda Aleksandra Makedonskog 325 g pr n e

2 – utjecaj grčke na rimsku odjeću, 1 st pr n e

3 – utjecaj odjeće rimske vojske na keltska plemena širenjem rimskog carstva oko 1 st n e

4 – utjecaj Bizanta na odjeću Karolinga u doba Karla Velikog, od 800 g n e

I suvremena stvarnost dokazuje prethodno. Zanimljiv je na primjer način kako je odjeća Zapada utjecala na tradicionalnu i hermetičnu japansku kulturu, što rezultira neočekivanim spojem stilova ovih udaljenih civilizacija.

1

2

3

Primjeri fotografija suvremenog Japana:

- 1 – tradicionalni japanski odjevni element – kimono
- 2 – japanska obitelj u zapadnjačkoj odjeći
- 3 – spoj istoka i zapada u odjeći mladih Japanaca

Ako se koncentriramo na **zapadnoeuropski način odijevanja**, možemo pratiti pojavu novog pojma, a to je **moda**, koji označava određene konvencije u odijevanju. Naime, od 14. st nadalje narodna nošnja zadržala se još samo kod istočnih naroda i po selima.

1

2

3

4

Primjeri narodnih nošnji iz 19 stoljeća:

- 1 – Dalmacija
- 2 – Tirol
- 3 – Sibir
- 4 – Cejlon

Gradsko stanovništvo zapadne Europe svoju odjeću počinje prilagođavati modi, odjeća se internacionalizira pa otada do danas **možemo pratiti kako je odjeća mijenjala ljudsku siluetu te koliko je ta silueta neodvojiv dio cjelokupne slike nekog vremena.**

Gotovo asketska jednostavnost ranog srednjeg vijeka, koju pratimo u romaničkoj arhitekturi, ili pak kasnija gotička vertikalna, jasno je prisutna u formi srednjevjekovnog kostima **12. i 13. stoljeća**.

1   2   4   5   6

Primjeri romanike i gotike u arhitekturi i kostimu:

- 1 – romanička crkva u Brinju , 12 st
- 2 – Vaudemont se vraća iz križarskog rata, 12 st
- 4,5 – kipovi grofa Eckharta i grofice Ute, katedrala u Naumbergu, 13 st
- 5 – katedrala u Chartresu, 13 st

Forma odjeće neodvojiva je i od društvenog konteksta, što možemo vidjeti na primjeru perioda **renesanse** (druga polovica 15. i cijelo 16. stoljeće). Procvat znanosti i umjetnosti u Italiji vidljiv je kroz bogatstvo i slobodu boje i forme, dok će na primjer strogi katolicizam i pojava inkvizicije u Španjolskoj rezultirati krutom, zatvorenom crnom odjećom koju kralj Filip II uvodi kao obaveznu boju na dvoru.

1   2   3   4   5

Primjeri različitih utjecaja na odjeću renesanse:

- 1,3 – talijanska renesansa
- 2 – francuska renesansa
- 3 – engleska renesansa
- 5 – španjolska renesansa

Kićenost i likovna zasićenost baroka, koja u narednom periodu rokoko dolazi do vrhunca, jasno se ogleda u odijevanju tih perioda.

1

2

3

4

5

6

7

Primjeri

1 i 2 – interijer dvorca Louvre, 17 st

4 i 5 – odjeća baroka

3 – spavaća soba iz rokoko perioda; 18 st

6 i 7 – rokoko odjeća

Početak 19. stoljeća označava pojava klasicizma u umjetnosti i njegovo naslanjanje na antiku (period ampir - *empire*). Tu se i odjeća radikalno mijenja, odbacuju se svi elementi koji su ljudskoj figuri davali neprirodna obilježja te se vraćaju mekani oblici odjeće, inspirirani antikom, koji prate prirodnu formu tijela.

1

2

3

4

Primjeri utjecaja antike na kostim klasicizma:

1,2 – antička grčka odjeća (oko 400 g pr ne)

3,4 – ženska empire odjeća i frizure (1810 godine)

Sredinom 19. stoljeća, pod utjecajem romantizma, počinje period **bidermajera**, nazvanog i drugi barok. Na primjerima ženske odjeće i frizure možemo vidjeti kako se neki elementi pojedinih perioda ponavljaju kroz povijest.

1

Primjer 1 – ženski haljina baroka (kraj 17 st)

2

3

4

Primjeri 2,3 i 4 –odjeća i frizure bidermajera (sredina 19 st)

U drugoj polovini 19 stoljeća nastupa period kićenosti tzv. "drugog rokoka".

1

Primjer 1 – ženska rokoko haljina (Madame de Pompadour -1758 g)

2

3

4

Primjeri 2,3 i 4 – ženske haljine između 1870-90

Ostatak 19. i **početak 20 stoljeća** pratiti ćemo razne, ali čvrsto zadane, forme muške dnevne i večernje odjeće koja se sastoji od dugih hlača, prsluka, jakne ili sakoa, košulje, kravate i šešira.

1

2

3

4

Primjeri muškog odijevanja:

1,2 – muška odjeća sredinom 19 st

3 i 4 – muška odjeća polovine 19 st

1

2

3

4

5

6

Primjeri muškog odijevanja:

1,2 – muška dnevna odjeća s kraja 19 st

3,4 – muška večernja odjeća - kraj 19 i poč 20 st

5,6 – dnevna odjeća muškaraca s početka 20st

U ženskoj odjeći **prijelaz stoljeća** nazvan "la belle epoque" još određuje upotreba nezdravog korzeta, koji neprirodno mijenja prirodnu formu tijela.

1

2

3

4

5

Primjer ženskog odijevanja:

1,2 – ženska odjeća s kraja 19 st

3 – korzet iz istog perioda

4,5 – ženska odjeća s početka 20 st

Nakon **1910.** pod utjecajem **Jugendstila i Art Nouveaua** odjeća ponovno traži inspiraciju u antici ili pak orijentalnoj egzotici. Tijelo se oslobađa stoljetnog robovanja odjeći, žene su konačno odbacile korzet.

1   2   3   4   5

1 i 2 – ženska moda inspirirana antikom:

3,4 – Paul Poiret 1910-11, odjeća inspirira antikom

5 – Paquin 1912, kimono haljina

1   2   3   4

1 – Gustav Klimt: portret Emilie Fluge

2 – muški večernja odjeća početkom 20 st – smoking i frak

3 – muški ogrtači početkom 20 st

4 – muška sportska odijela – početak 20 st

1920-ih godina, poslije I svjetskog rata, razvoj funkcionalizma u arhitekturi utječe i na modu, pa odjeća dobija oblik cijevi. Ženska emancipacija dovodi do radikalnog skraćivanja suknji i rezanja kose. Odijelo postaje osnovna muška odjeća.

1

Primjeri odjeće 20-ih:

1 – ženska dnevna odjeća

2 – muška odjeća

2

U **1930-im** godinama procvat filmske industrije i hollywoodski glamour utječe na modu dugih, pripijenih večernih haljina, koje u **1940-im**, u godinama II svjetskog rata, mijenja stroga i suspregnuta forma.

1

1 – ženska večernja moda 30-ih:

2

2 i 3 – muška večernja i dnevna odjeća 30-ih

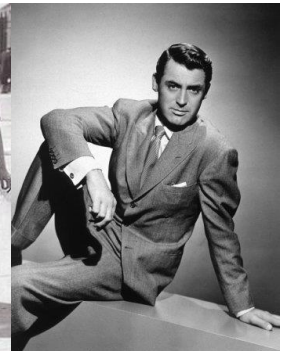

3

4

4 i 5 – ženska i muška moda 40 -ih

5

Zatim slijede **1950-e**, razvoj potrošačkog društva i američke slike „idealnog” svijeta. Vješte krojače je još početkom stoljeća zamijenilo zvanje modnih kreatora. Sada već poznate modne kuće (Chanell, Dior, Givenchy, Balenciaga i dr.) diktiraju elegantne trendove u odijevanju.

1

2

3

4

5

Ženska moda poznatih kreatora u 50-im:

1 i 2 – Christian Dior

3 i 4 – Coco Chanel

5 – Christobal Balenciaga

Muška moda 50-ih

Potom, **1960-ih**, dolazi do radikalne promjene. Pod utjecajem op-arta i Mondrianovog slikarstva odjeća ponovno postaje ravnih oblika, te čistih i jakih boja. Mary Quant donosi revoluciju pojavom mini mode.

1

2

3

4

5

1 – Yves saint Laurent: Mondrian dress

2 – op art dress

3 – mini moda

4, 5 – muška moda 60-ih

Hipi-pokret **1970-ih** ukida klasičnu sliku muškarca u odijelu i žene u haljini. Od tada je u odijevanju gotovo sve dozvoljeno.

Hippie moda

Čvrsta pravila odijevanja nestaju, a propisanu odjeću nose još jedino svećenstvo, vojska te manji broj zanimanja. Tako je **danas** odjeća individualizirana te nam zapravo na jedan suptilniji način puno više otkriva o onome koji ju nosi.

Primjeri raznolikosti suvremene odjeće

Fenomen mode traje do danas, iako više ne diktira pravila odijevanja. Jaka modna industrija promovira i tzv. visoku modu, koja primarno ne mora biti nosiva, koja svoju inspiraciju često traži i u povijesnim odjevnim formama.

Primjeri modnih inspiracija povjesnim odijevanjem

Issey Myake

3. IZVORI PROUČAVANJA POVIJESNIH STILOVA U ODIJEVANJU

Kako su se kroz povijest razvijala znanja o povijesti odijevanja kojima danas raspolažemo? Tek u periodu renesanse dolazi do interesa za sustavno proučavanje odjeće. Vidljivo je to iz slikarstva i kiparstva tog perioda, koji nastoje rekonstruirati način odijevanja prethodnih perioda (posebno antike).

1

2

3

Primjeri renesansne umjetnosti s antičkim prizorima:

1 i 3 – Raffaello: freska „Atenska škola“, Vatikan, detalji (1509-11)

2 – Donatello: skulpture (1423-26)

S vremenom se uz slikare i kipare odjećom počinju baviti i umjetnici grafike. Tako se u 16. st počinje sistematizirati znanje o nošnji različitih naroda te se štampaju prve knjige s ilustracijama odjeće. Najznačajniji autor tog vremena bio je Cesare Vecellio koji daje bogat presjek renesansne odjeće. U njegovom djelu nalazimo i primjere narodnih nošnji našeg područja.

1

2

3

4

Primjeri Vecellijevih grafika o kostimu:

1 – kostim Venecije

3 – afrička nošnja

2 – turski kostim

4 – nošnja Slavonije, Istre i Dalmacije

U 18. st najznačajniji izvor prikaza rokoko odjeće, pa i kazališnog kostima tog vremena je Antoine Watteau, a odjeća 19. st vjerno je prikazana u djelima Gavarnia (te kasnije Toulouse-Lautreca) posebno zanimljivih po prizorima iz svakodnevnog života.

1

2

3

4

Primjeri kazališta i svakodnevnog života u slikarstvu:

1 – Antoine Watteau: Ljubav u kazalištu, detalj

2 – A. Watteau: Talijanski glumci

3 i 4 – Gavarni: Parižani; grafike, 19 st

Sustavno bavljenje povijesnim odjevnim formama zapravo se javlja tek pojavom klasicističke inspiracije antikom, a tek će 20.stoljeće raspolagati znanjima i povijesnim artefaktima potrebnim za proučavanje starog vijeka.

Što se **kazališnog kostima** tiče, potreba za povjesnom autentičnošću javlja se dosta kasno. U vrijeme Shakespearea i Mollierea vladale su konvencije po kojima su glumci koji su predstavljali antičke ili mitološke likove bili odjeveni u spoj suvremene odjeće, obuće i oglavlja i stiliziranih antičkih elemenata.

1

2

3

4

Primjeri kazališnog kostima:

1 – Mollierre kao kazališni glumac Corneiovoj *Smrt Pompeja*

2 – izvedba *Coriolana* u Covent Gardenu 1749

3 – glumac u kostimu Richelieua, 18 st

4 – Talma kao Neron u Racineovom *Britaniku* oko 1790, u antičkom kostimu

Tek se sredinom 18. stoljeća počinje voditi više računa o povijesnoj utemeljenosti kazališnog kostima (3, 4).

Izvori koje danas koristimo za proučavanje odjeće starog i srednjeg vijeka su:

Kiparstvo - skulpture i reljefi

1

2

3

4

5

6

Primjeri

- 1 – glava kraljice Nefretiti, Egipat, oko 1365 pr n e
- 2 – skulptura žene, antička klasična Grčka, oko 400 g pr n e
- 3 – skulptura cara Trajana, rimsko carstvo, oko 60 g n e
- 4 – asirski vojnici kralja Sargona, 7 st pr ne
- 5 – antička Grčka. 5 st pr n e
- 6 – likovi s katedrale Chartresu, 13 st

Slikarstvo, mozaik, freske

1

2

3

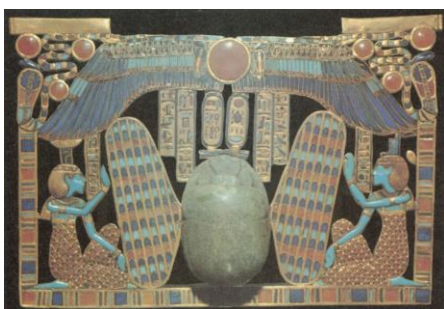
4

5

Primjeri

- 1 – perzijski mozaik „Strijelac“, 4 st pr n e
- 2 – grčka freska s likom Aleksandra Makedonskog, 320 g pr ne
- 3 – rimske žene, freska; 3 st
- 4 – car Justinijan, bizantski mozaik; 6 st
- 5 – portret mlade djevojke; Italija, 13 st

Nakit, novac i ornamenti

1

2

3

Primjeri s prikazom ljudskih figura:

1 – egipatski nakit, XVIII dinastija

2 – Rim- Domicijanov novac, 81 – 96 g

3 – kameja, Rim 5st

Srednji vijek njeguje *tapiserije, vezove, minijature* u rukopisima kao i tehniku vitraja. Na njima su često prikazi ljudskih figura u srednjevjekovnoj odjeći.

1

2

3

4

Primjeri – gore

1 – izvezena dalmatika, 9 st

2 – detalj s tapiserije, rano 12 st

3 i 4 – minijature u rukopisima, 14 st

Primjeri - dolje

1 – vitraj iz 12 st

2 – vitraj iz 13 st

3 – vitraj iz 14 st

1

2

3

Od **15. stoljeća** razvija se tehnika ulja u *portretnom slikarstvu*, koje daje detaljnu sliku odijevanja viših slojeva.

1

2

3

4

Primjeri portreta u ulju, 15 i 16 st

1 – Albrecht Durer: autoportret

2 – portret djevojke, Italija

3 – rano 15 st, Italija

4 – portret mladića, Engleska

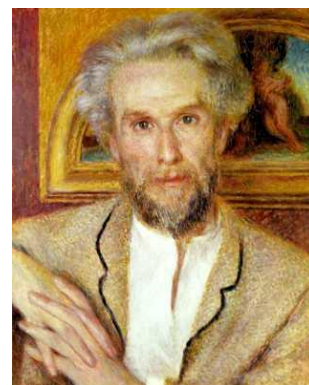
5

6

7

8

Primjeri kasnijeg portretnog slikarstva

5 – portret Margareth Bromsen, 1641

6 – portret madame de Pompadour, 18 st

7 – portret muškarca, Engleska 1828

8 – portret muškarca, Francuska 1890

Tu je i umjetnost *grafike* pa npr. Dürerovo prikazi tadašnje odjeće predstavljaju značajan povijesni prikaz odjeće s početka 16. stoljeća.

1

2

3

4

Primjeri

1 – portret muškarca

2 – seljaci

3 – turska obitelj

4 – venecijanska gospođa, 1495 godina

Od kraja 18. stoljeća francuski dvor postaje modni uzor i tada nastaju prve *kolorirane modne grafike* koje kasnije izlaze u časopisima.

1

2

3

4

5

Primjeri koloriranih grafika

1 – ženski kostim iz perioda rokoko, 18 st

2 – kostimi empirea, 1805.

3 – muški i ženski kostim romantizma, 1920

4 – ženski kostimi oko 1980.

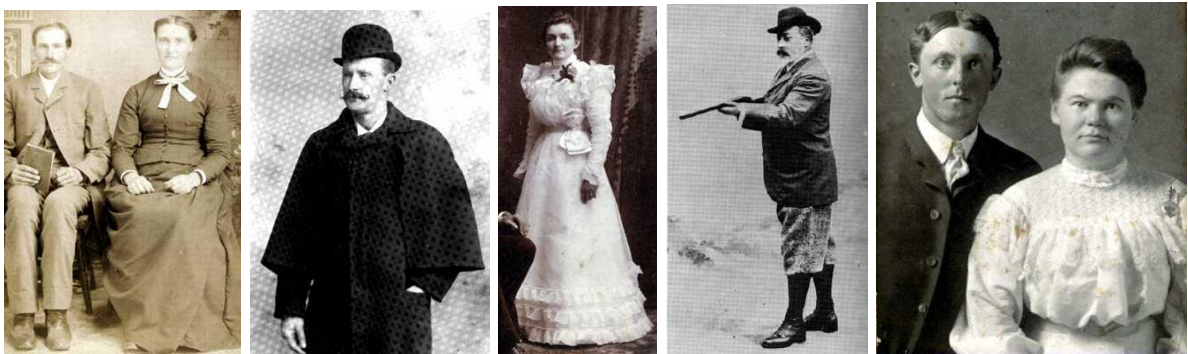
5 – haljina, 1904.

Tiskane grafike kostima i modnih detalja kroz period 19 stoljeća

Od kasnijih izvora tu je i *dagerotipija i fotografija*, i na kraju *dokumentarni film*.

1

2

3

4

5

Primjeri dagerotipije i fotografije:

1 – portret bračnog para, sredina 19 st

4 – fotografija muškarca u lovačkom kostimu, oko 1900

2 – portret muškarca s polucilindrom, oko 1885.

5 – fotografija s vjenčanja, 1902

3 – portret mlade djevojke, oko 1890.

Danas su dostupni i artefakti, *originalni ostaci* odjeće još iz najranijih perioda ljudske civilizacije.

1

2

3

4

5

6

7

8

Primjeri

- 1 – perika na stalku, Egipat oko 2000 g pr ne
- 2 – rimska fibula, 1 st naše ere
- 3 – muške hlače, Europa 11 st
- 4 – ostaci tunike, Europa, brončano doba

- 5 – muška cipela, 12 st
- 6 – kapuljača, 13 st
- 7 – halja Leonore Aragonske, 1244. godine
- 8 – muški prsluk, 14 st

Dakle, odjeća nije samo tkanina koja nas pokriva i štiti. Odjeća je neodvojivi dio *slike vremena* pa je poznavanje povijesti odijevanja jedna od osnova promišljanja kazališnog kostima.

4. ODJEVNI STILOVI KROZ POVIJEST

Naredna poglavlja obuhvatiti će najrazličitije forme odjeće kroz povijest ljudske civilizacije. Naglasak je na razdobljima i prostorima koji su tematski najčešće tretirani u dramskoj i opernoj literaturi. To su prije svega velike civilizacije starog vijeka - Egipat, te antička Grčka i Rim. Srednji vijek se bavi isključivo zapadnoeuropskim odjevnim formama kroz periode romanike i gotike, a novi vijek razdobljima renesanse, baroka, rokokoja, te stilovima 19. i 20. stoljeća.

4.1. STARI VIJEK

Visokorazvijene civilizacije starog vijeka vezane su za prostor Mezopotamije i Bliskog istoka te Mediterana.

Istočni razvijeni narodi izgradili su prepoznatljivu umjetnost i estetiku, a veliku su pažnju posvećivali i izgledu odjeće.

Preko sumerskog kostima upoznajemo babilonsku, asirsku i perzijsku odjeću, dok egipatski kostim nosi sasvim drugačije specifične forme.

Hebrejska odjeća ima svojih prepoznatljivih obilježja, ali se mijenjala i pod utjecajem raznih naroda s kojima je ovaj „narod bez zemlje“ dolazio u kontakt.

Spomenuti periodi nisu toliko zastupljeni u dramskoj literaturi, ali su vrlo česta tema opernih libreta. Spomenimo se samo velikih Verdijevih naslova „Aida“ i „Nabucco“, te Rossinijevog „Mojsija“, Handlovog „Julija Cezara“ i dr., u kojima se kostimografija bazira na odjeći svih navedenih naroda.

Nakon toga slijedi pregled antičkog kostima (grčkog i rimskog) koji je česta tema ne samo operne, već i dramske literature.

Jedna od osnovnih podjela odjeće je na **krojenu i drapiranu**.

Prva je napravljena rezanjem tkanine te tvori formu koja može pratiti oblik ljudskog tijela ili ga mijenjati u karakterističnu siluetu određenog perioda.

Druga, drapirana, sastoji se od komada tkanine koji kroz načine nabiranja dobiva svoj prepoznatljivi volumen, a estetska komponenta ostvaruje se prvenstveno kroz igru svjetla i sjene na bogatim naborima odjeće.

Iako je drapirana odjeća u izvedbi daleko jednostavnija od krojene, zanimljivo je da su je u starom vijeku više koristili visokorazvijeni narodi (Egipćani, Grci i Rimljani), dok krojenu odjeću nose „barbari“.

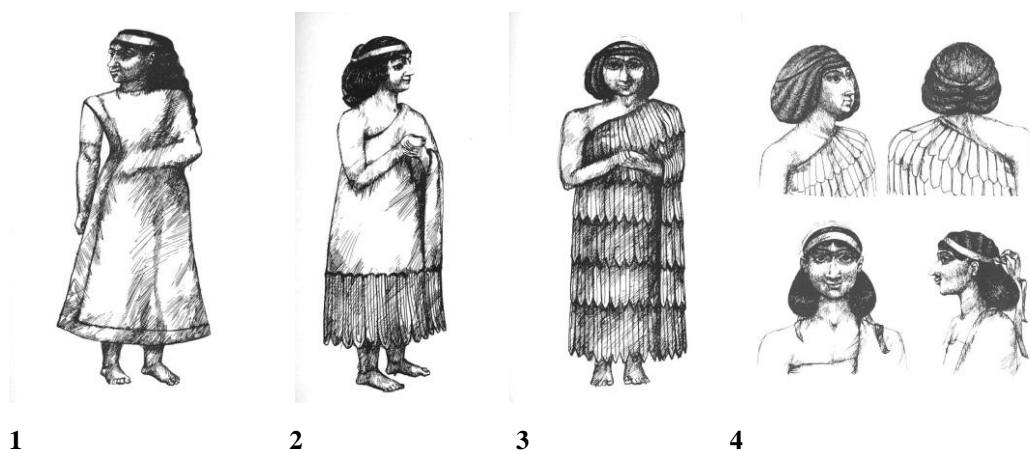

4.1.1. SUMERANI

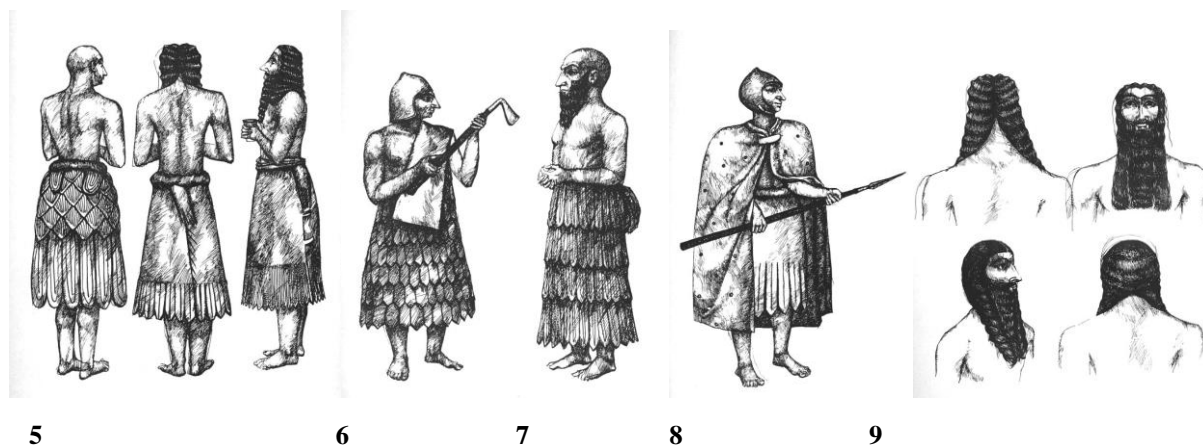
Najstarija nošnja starog vijeka koju poznaje suvremena arheologija (3500 – 2500 g.pr.n.e.). Ova odjeća čini osnovu kasnijih babilonskih formi.

Žene se odijevaju u tuniku i ogrtač (1). Također nose drapiranu odjeću, koja se asimetrično omata oko tijela te otkriva desno rame i ruku (2), često je ukrašena krznom (3). Ženske frizure su izuzetno maštovite, ukrašene pletenicama, moguće i umjetnim (4).

Oba spola su prikazana bosa.

Muškarci nose vrstu kilta (5), ukrašen vjerovatno krznom dugodlakih životinja te komad tkanine pravokutnog oblika prebačen preko ramena (6). Ratnici su prikazani i u ogrtaču, koji se kopča naprijed na grudima (8). Glave su im ili obrijane ili nose dugu kosu, podijeljenu po sredini koja ili pada na grudi u pravilnim uvojcima ili je upletena u pletenice (9). Lice im je obrijano ili imaju dugu valovitu bradu i brkove (5, 9).

BABILON – ASIRIJA - PERZIJA

Grad Babilon su u 4. tisućljeću pr.n.e. osnovali Sumerani, da bi se potom razvio u babilonsku državu. Početkom II tisućljeća pr.n.e. razvija se i snažna asirska država, čija moć raste u doba vladavine Asurbanipala (800 g pr.n.e.).

729 g pr.n.e. ujedinjuju se Asirija i Babilonija.

606. g pr.n.e. babilonski kralj Nabukodonosor zbacio je asirsku vlast i ponovno ojačao Babiloniju.

538 g pr.n.e. perzijski kralj Kir osvaja područje babilonske države.

Možemo pratiti kako se osnovne forme sumerske odjeće ponavljaju i razvijaju u tri države tijekom gotovo četiri tisućljeća.

4.1.2. BABILON

Pod utjecajem sumerske odjeće vidljiva je izrazita sklonost asimetriji (**1, 2, 4, 6, 7, 10**), kao i brižljivo formirana duga kosa i brada kod muškaraca te složene frizure kod žena.

ŽENSKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

Tunike kratkih rukava od tkanine sa sitnim petljama koje imitiraju rese (**1**). Također se nose šalovi drapirani slično kao kod muškaraca (**2**).

Kosa

Skupljena u šinjon ili puštena, a u oba slučaja vezana vrpčama (**3**) ili češljana u bogate pletenice.

1

2

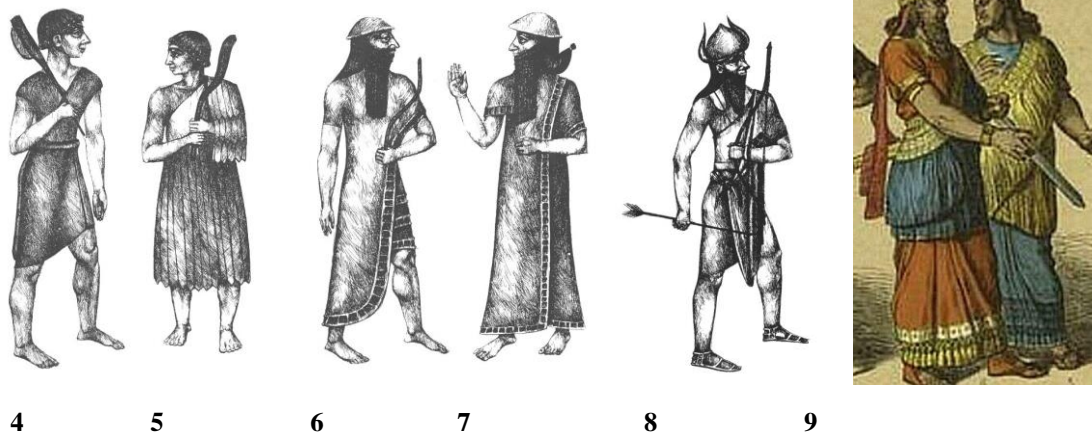

3

MUŠKI ODJEVNI ELEMETI

Odjeća

Po uzoru na Sumerane nosi se omotanu suknju od tkanine, ukrašenu resama (4, 5) ili asimetrična tunika (6, 7). Preko toga se mogao nositi mali pravokutni šal (4, 5), koji se stavlja preko lijevog ramena i asimetrično spaja na desnom boku. Ogrtači su drapirani i također asimetrični (6, 7, 9).

Oglavlja

Oglavlja slična šeširu, okrugli kapu s obodom (6, 7), a vojnici nose kacigu s rogovima (8).

Kosa

Kratka ili duga kovrčava kosa (5), ponekad stavljana u rep na leđima (6, 7). Često nose i uredno formirane kovrčaste brade različitih dužina, vjerovatno s umjetnim dodacima (6, 7, 9).

Obuća

Kožne sandale i mekane ukrašene šlape za oba spola.

NAKIT

Tipične su "pasje ogrlice" i široke narukvice. Zlatnu traku preko čela nose muškarci od društvenog značaja (9).

TKANINE, BOJE I UZORCI

Babilonci su poznavali izradu mekih, fino tkanih materijala. Nose se rese, vezene bordure i pojasevi, te utkani uzorci.

Boje: crna, zelena, bijela, indigo plava, nijanse od boje vina i ljubičaste do grimizne, purpurne i cinober (9).

4.1.3. ASIRIJA

ŽENSKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

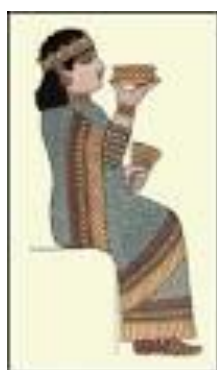
Duga tunika, ponekad s $\frac{3}{4}$ rukavima. Uska traka oko vratnog izreza i "pasja ogrlica", drapirani šalovi (1, 2).

Oglavlja

Nose se vrpce i dijademe, često i šalovi (2). Kaljica nosi krunu (1).

Obuća

Lagane cipele od tkanine ili meke kože (1, 2).

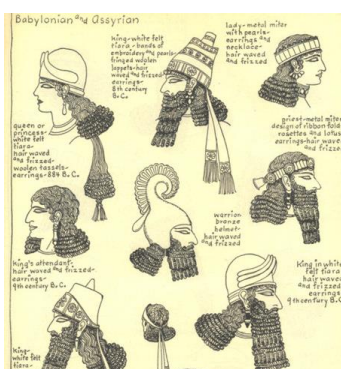
1

2

3

4

MUŠKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

Krojena tunika T-forme s rukavima iznad laktova koja seže do koljena ili stopala. Šal bio drapiran na razne načine. Vladar nosi ovalni ogrtač i visoku ovalnu krunu (7, 8).

5

6

7

8

Kosa

Kosa je u uvojcima padala preko ramena. Muškarci nose i duge uvijene brade i brkove te možemo pretpostaviti kako su često bile i umjetne (4).

Oglavlja

Obično nose vrpce ili omotan povez koji im pridržava kosu na leđima. Vrlo česta je visoka i ukrašena ceremonijalna kapa (7).

Obuća

Kožne sandale i cipele; seljaci i radnici su pretežno bos (5).

TKANINE, BOJE I ORNAMENTI

Najčešće se upotrebljava mekana koža, vuna, lan i vezene tkanine, a najimućniji nose i svilu. Boje su slične kao kod Babilonaca. Kao dekoracija služe zlatna pređa, obojeni vezovi i bordure s resama. Motivi na vezu su najčešće s floralnim ili geometrijskim uzorcima (2, 5, 6).

NAKIT

I muškarci i žene nose barbarske zlatne narukvice, naušnice, pasje ogrlice i prstenje (3, 5).

RATNIČKA ODJEĆA

Asirci su bili ratnički narod, pa imali razvijenu uniformu - šljemove, oklope od metalnih krljušti, mačeve, koplja i štitove.

Nose dugu tuniku sa širokim pojasom te prsni od metalnih ili kožnih pločica. Štitovi su elipsoidni i ponekad visoki kako bi štitili cijelo tijelo.

Nosili su čizme do lista ili ispod koljena i štitnike za koljena.

Oružje: mačevi, koplja, lukovi i strijele, toljage (6, 8).

4.1.4. PERZIJA

ŽENSKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

Tipična forma u ranoj fazi perzijske nošnje bila je duga, uska tunika T-forme i dugi veo (1). Nosi se i gornja halja dužine do gležnjeva (2/8) koja je kasnije zamijenjena ogrtačem koji se nabire oko struka (2/4, 3).

Kosa

Prekrivena velom ili skupljena u nisku punđu.

Oglavlja

Dugi veo koji se stavlja preko glave i visi na leđima (2/8).

Obuća

Žene su hodale bose ili su nosile cipele slične asirskim.

1

2

3

MUŠKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

Perzijanci uvode krojenu odjeću. Javljaju se dva nova elementa, a to su hlače i preteča kaputa (2, 4, 5).

Hlače su tipičan oblik perzijske nošnje, mogu biti uske ili široke, a nosile su se s tunikom.

Tunika dopire do koljena i potpasana je, može biti i duga kada se nosi bez hlača (3, 5/2, 7).

Kaput ima duge rukave i dopire do gležnjeva.

Kosa

Čvrsta i kovrčava, ali kraća nego u Asiraca. Mogu se nositi samo brkovi, brada se ne nosi obavezno, a mogu biti i obrijanih lica (3, 6, 8).

Oglavlja

Visoka rebrasta kapa (5/2). Kosa se vezivala trakama (2, 5/2). Često se javlja tzv. frigijska kapa s dugim "ušima" (1, 4, 5).

Obuća

Cipele vezane do ispod gležnja (3/2, 4, 8).

TKANINE, BOJE, UZORCI

Boje su širokog spektra od intenzivnijih tonova zelene, crvene, žute, do pastelnih tonova blijede boje ruže, sivozelene i sivoplave. Poznaju svilu (1, 2, 3, 6, 7).

S perzijskih mozaika vidimo kako su tkanine često ornamentirane i imaju uzorak koji je vezen ili utkan (2, 4, 6).

NAKIT

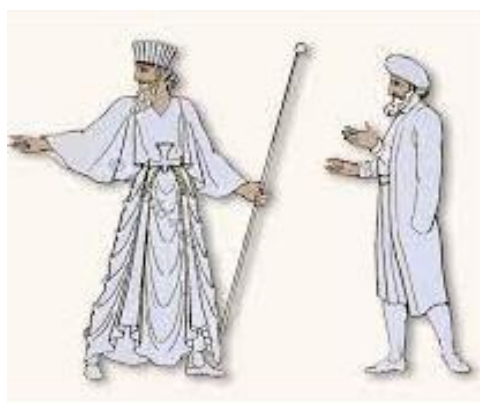
U formi je sličan asirskom, samo je finije izrade što se vidi na krunama, ogrlicama, narukvicama i pojasevima. (2, 4, 6)

RATNIČKA ODJEĆA

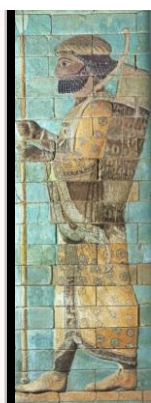
Hlače i tunika. Oružje: mač, luk i strijela, koplje. Štitovi su okrugli i konveksni (7).

4

5

6

7

4.1.5. EGIPAT

Ova je tema nezaobilazna u abecedi kostimografije budući se često srećemo s motivom starog Egipta koji je osobito zastupljen u opernoj literaturi.

Egipat je zbog svoje povoljne geografske pozicije razvio zatvorenu kulturu, rijetko izloženu vanjskim napadima. Ovu jaku državu, kojom je vladao faraon kao apsolutni gospodar, uzdrmao je prvo nalet Perzijanaca i konačno srušio imperijalni Rim.

Stari Egipćani bili su mnogobošci s kompliciranim sustavom božanstava, koja su prikazivana kao spoj ljudskog i životinjskog lika (2).

1

2

3

4

5

Primjeri

1 – egipatske piramide

2 – Ramzes III s bogovima Horusom i Setom - 20. dinastija

3 – Mastaba dvorjanina Ptahotepa - 5. dinastija

4 – graditelj Senemut s Nofrure kćerkom Hatšepsut - 18. dinastija

5 – Patuljak Seneb, svećenik za kult mrtvaca, s obitelji - 6. dinastija

Egipatska arhitektura je monumentalna (1), a statue isklesane iz kocke kamena predstavljaju portrete pokojnika (4, 5). Oslikani prostori piramida (3) često prikazuju svakodnevni život na kojima je vidljiva i tadašnja odjeća.

Vjerovanje u zagrobni život razvilo je tehniku balzamiranja te običaj polaganja u grob raznih predmeta koji će pokojniku trebati u njegovom zagrobnom životu.

Tako je sačuvano veliko likovno nasljeđe kao i artefakti koji nam govore o načinu života i načinu odijevanja naroda te drevne civilizacije.

EGIPATSKA ODJEĆA nosi karakteristike statičnosti i geometrizma koji dominiraju egipatskim stilom i u arhitekturi i u slikarstvu.

Odjeća je najčešće bila bijele boje (1, 2, 8, 10), a kasnije su perzijski ratovi donijeli i jači kolorit te ukrašavanje tkanina.

Egipćani su poznavali biljne boje kojima su šminkali lica, a tipično je kod oba spola izrazito geometrizirano naglašavanje očiju (3).

Oba spola nose karakterističnu egipatsku kratku pravokutnu kapu *klaft* (6).

1

2

3

4

Više klase nose, također pravokutne, perike kao zaštitu od vrućine. Ispod perika glava se brijе. Niži slojevi nose prirodnu kosu šišanu u geometriziranoj formi (1, 2, 5, 7).

5

6

7

8

9

10

U hramovima je bila dozvoljena samo lanena odjeća bijele boje, a svećenici su prikazani obrijanih glava (8). Svećenice i svećenici nose ogjavlja sa simbolima božanstava kojima su posvećeni (9, 10).

ŽENSKI ODJEVNI ELEMENTI

U ranoj fazi nosi se uska haljina koja ide od ispod grudi pa do gležnjeva i pričvršćena je vrpcama ostavljajući grudi otvorenima (11, 12).

Iz kasnijeg perioda nalazimo primjere dugih uskih haljina ukrašenih šarenim vrpcama, koje nose žene nižeg socijalnog ranga (13).

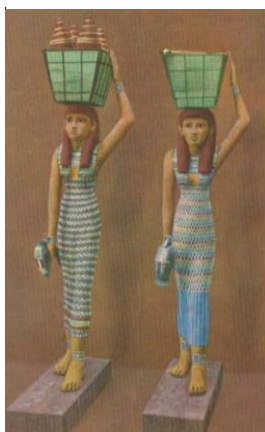
Žene, kao i muškarci viših slojeva, nose čvrste položene okovratnike s obojenim i zlatnim trakama ili kuglicama (14).

11

12

13

14

Najčešće je prisutna prozirna bijela haljina izrađena od vrlo finog lana koji je proziran i plisirani (15, 17). Ukrašava se položenim okovratnikom u tirkiznoj, terakota i kobaltnoj boji (14, 17).

Služavke su često prikazivane gole ili u bijelim prozirnim tunikama (16).

Žene hodaju bose ili nose obuću od mekih materijala u svjetlim bojama (7).

Nose se geometrizirane perike raznih dužina. Neke su imale uske pletenice ili su ukrašavane obojenim kuglicama (1).

15

16

17

18

MUŠKI ODJEVNI ELEMENTI

Muškarci nose zamotanu vrstu suknje, koja se razlikuje po dužini (do bedra, koljena ili gležnjeva – **19, 20, 21**). Omataju se oko tijela, a njihovi krajevi padaju naprijed i čine ukras sličan pregači (**1, 3**).

U kasnijoj fazi preko kratkog kilta, muškarci nose suknju ili tuniku od prozirnog lana (**22**).

U narednom periodu nosi se i tunika u obliku slova T, koja ima kratke rukave i dopire do gležnjeva (**23**).

19

20

21

22

23

I muškarci nose položeni okovratnik (**19-23**), u početku ograničen na više slojeve, a potom uobičajen u svim društvenim klasama (**24**).

Practiciralo se brijanje glave (**25**), nošenje geometriziranih perika (**21, 22, 23**), ali nosi se i prirodna kosa puštena do vrata. Muškarci ponekad nose usko pripijene male kape (**26**).

24

25

26

27

Pretežno su hodali bos ili nosili jednostavne sandale od kože.

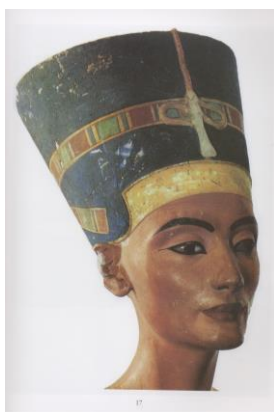
Vladari nose istu formu obuće, ali bogato ukrašenu (**9**).

FARAONSKA ODJEĆA

Faraoni nose različite no izrazito geometrizirane kape, na primjer prugastu lanenu kapu koja je na leđima uhvaćena u rep (28, 30). Karakteristična je i visoka kapa u obliku valjka, koja se širi prema vrhu (29). S vremenom kobra i jastreb postaju faraonski simboli, postavljeni naprijed u sredini oglavlja (28, 30, 31, 35).

28

29

30

31

Faraoni su prikazivani u haljama te nose bogatu „pregaču“ od zlata i dragulja (32). Ratna oprema sastojala se od kilta, prekriženog štitnika za prsa i pancirne košulje kratkih rukava, izrađene od pletenih metalnih prstenova ili kože (34).

32

33

34

TKANINE, BOJE I UZORCI

Lan se najčešće koristio zbog svoje prirodne bjeline, koja je za Egipćane bila sveta boja, a također je lan bio ugodan na velikim vrućinama.

Posebno je zanimljivo da su poznavali umjetnost škrobljenja i nabiranja („plisiranja”) lanenih materijala, kao i izradu posebno tankih i prozirnih tkanina, kakve ne srećemo u kasnijem antičkom periodu.

Nakon perzijskih ratova počinje se koristiti i svila.

Egipatska odjeća je pretežno bijele boje s crnim kontrastima. Tipični su i tonovi tamnocrvene, terakote, žute, tirkizne, te boje indiga.

Perzijska, grčka i rimska osvajanja donijela su i nove boje poput morsko-plave, grčke boje ruže te zelenožutu. Zlato i boje koriste se najviše za pojaseve i nakit.

35

NAKIT

Naušnice i privjesci su najčešće krupni i teški.

Narukvice i ogrlice su često izrađene od staklenih kuglica ili dragog kamenja.

Egipćani su vjerovali kako amajlije i ornamenti imaju zaštitnu snagu, pa stoga dekorativni elementi imaju često i simbolički karakter (21, 33, 35).

4.1.6. ODJEĆA HEBREJA

Nema slikovnih zapisa o hebrejskoj odjeći, ali iz pisanih izvora znamo kako ona nastaje pod utjecajem mnogih naroda s kojima su živjeli. Tako pratimo utjecaj babilonske odjeće u 2. mileniju pr.n.e., a kasnije egipatski, asirski, perzijski, te grčki i rimski utjecaj.

Tako se pod utjecajem babilonske civilizacije nosi pravokutni šal, ogrtač, kilt ili suknja, koji je u početku napravljen od kože ovaca.

Nakon dolaska u Egipat, hebrejska odjeća poprima formu tradicionalnog egipatskog odijevanja, a potom preuzima asirske i perzijske forme. Nakon osvajanja Aleksandra Velikog, hebrejska odjeća preuzima grčko-rimsku formu (1, 2).

1

2

Muškarci nose odjeću koja podsjeća na kaftan, koja dopire do koljena, ima kratke rukave i naprijed je otvorena. Na glavi nose marame slične arapskim (3). Karakteristična je odjeća **glavnog svećenika (4)** koji na grudima nosi zlatnu ploču podjeljenu na 12 djelova koja simbolizira 12 židovskih plemena, dok na glavi nosi veliku, okruglu bijelu kapu.

Žene nose dvoslojnu haljinu s bogatim naborima koji se dobivaju pomoću kopči i pojaseva. Donja haljina se vuče po zemlji, a gornja ima široko otvorene rukave. Na glavi nose marame poput turbana, duge prozračne velove i mnogo nakita (5).

3

4

5

4.1.7. ANTIČKA GRČKA

Dva su osnovna tipa grčke odjeće - tunika ili *hiton*, i drapirani ogrtač ili *himation*.

Tunike – *hitoni*:

Dorski hiton je pravokutne forme od vune ili debelog lana složenih dvostruko i spojenih na ramenu, s dubokim obrubljenim naborom tkanine koja visi naprijed i na leđima a dopire do struka (**1, 2, 6**). *Hiton* je prije svega ženska odjeća, rijetko nošena kod muškaraca.

Jonski hiton, također napravljen od velikog pravokutnika, nije imao taj gornji nabor i bio je pričvršćen na ramenima nizom ukrasnih kopči (**3, 7**). Može dopirati do koljena ili gležnjeva, a nose ga oba spola. Bio je potpasan u trakama na razne načine, što je stvaralo dojam bogatih draperija.

Ogrtači:

Himation - veliki pravokutni ogrtač za van koji se drapira na razne načine. (**13, 14**).

Klamis - manji polukružni ogrtač obično pričvršćen na desnom ramenu koji se nosi pri jahanju (**15**).

1

2

3

4

5

ŽENSKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

Ženska odjeća u Grčkoj je u nekim slučajevima stavljana na podlogu (vrstu korzeta) od jareće kože, kako bi se na nju pričvrstili nabori.

Žene nose dorsku i jonsku formu hitona (**6, 7**).

Žene nose i ogrtač *himation*, drapiran na isti način kao kod muškaraca. On je bio pričvršćen na desnom ramenu i lagano provučen ispod lijeve ruke (8, 9).

Pravokutni veo služio je kao ogrtač za ramena ili glavu (1).

6

7

8

Kosa

Kosa je počešljana u šinjon na zatiljku (6).

Oglavlja

Kao ukras stavlja se dijadema, kao i vijenci od lišća i cvijeća (7, 9).

Šalovi ili velovi su padali preko kose (1).

Nabor s himationa može biti povučen preko glave kao plašt, što se osobito nosilo u vrijeme korote (8).

Obuća

Žene nose lagane sandale u blijedim ili pak intezivnim tonovima. Oba spola su unutar kuće najčešće bos.

9

MUŠKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

Jonski hiton je najčešća muška odjeća. Bio je napravljen od pravokutnog komada finog lana ili tanke vune. Odjeća je bila vrlo voluminozna jer je pravokutnik bio duljine preko 2 metra (10). Kasnije se pod perzijskim utjecajem kroji s rukavima (3).

Za izlaske se stavlja vuneni *himation*, koji se u Sparti nosio na golo tijelo. Himation se drapira se na razne načine (4, 11, 14). Manji polukružni ogrtač *klamis* nosio se za jahanje (12).

10

11

12

13

Kosa

Nosi se duga, podvezana trakom ili kraća kosa, u oba slučaja češljana prema licu (11, 13).

Većina muškaraca je glatko izbrijana, dok muškarci od značaja, stariji muškarci, oratori i filozofi nose duge i njegovane brade (10, 11).

Oglavlja

Nosila se okrugla kapa od filca te veliki okrugli šešir od filca ili slame *petasos* (12). Također se nosio i vijenac od lišća ili cvijeća (13).

Obuća

Nose se fino izrađene sandale i čizme. Sandale su izrađene od različito aranžiranih kožnih remenčića, a bile su u boji prirodne kože ili obojene u crvenu, crnu ili bijelu boju (13). Niži slojevi hodaju bosu.

TKANINE, BOJE I UZORCI

Grci koriste vunu raznih debljina i kvalitete, uključujući i filc, lan različitih tekstura, te nabrani fini lan koji pretežno nosile žene. Od tanjih tkanina nosi se pamuk, gaza i kasnije svila.

Boje su: varijante pd purpurne, indiga, tamnocrvene i cinobera do terakote, zatim blijedocrvene, morskoplave i žutozelene, potom varijante smeđe, sive i sivosmeđe te bijela i crna (14, 15).

Grčki uzorak činili su geometrizirani motivi (pruge, *meandar*), najčešće u formi poruba. Uzorke čine i muške i ženske figure, kočije, te motivi flore i faune.

Uzorci su ponekad nanesenii slikanjem na tkanini, ali najčešće su utkani i izvezeni (6, 9, 13).

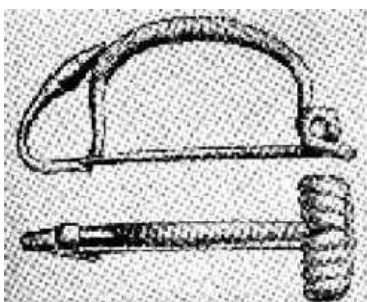
14

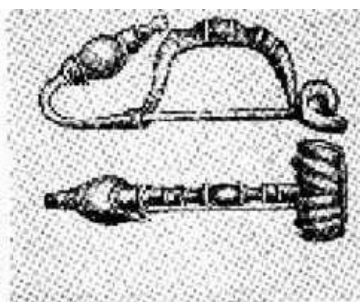
15

NAKIT

Nakit je dosta krupan, no finog dizajna. Duge igle s ornamentiranim glavama, prstenje, naušnice, narukvice, broševi i ogrlice gotovo su uvijek izrađeni od zlata. Brončane i zlatne dijademe su ukrašene reljefima od zlata i dragog kamenja (16, 17).

16

17

RATNIČKA ODJEĆA

Nosio se kratki hiton te prsni oklop od kože, konjske dlake i bronce. Kacige su imale krijestu, najčeće crvenu. Koristili su kratki mač, luk i strijelu, koplje i okrugle štitove (18, 19, 20).

18

19

20

4.1.8. ANTIČKI RIM

U svojim osnovnim elementima rimski odjevni elementi imaju mnogo sličnosti s grčkim, samo što je ovdje odjeća voluminoznija, a sistem drapiranja daleko složeniji. Grčki utjecaj su na Rimljane prenijeli Etrušćani (1, 2, 3, 4).

Promjene možemo pratiti kroz period rimske republike i carstva.

ŽENSKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

Ženska odjeća u svojim osnovnim elementima potpuno odgovara grčkom kostimu: tunika-*interula* odgovara hitonu (5), ogrtač *pala* himationu (7), a *ricinium* grčkom velu (6).

Jonski hiton je osnovni princip odjeće, dok se dorski tip nosi samo ponekad.

U vrijeme rimskog carstva nova forma muške tunike - *dalmatika* nosi se i kao ženska odjeća, a s vremenom postaje glavni ženski odjevni predmet. Ona se razlikuje od muške po tome što je duža i elegantnije krojena te se širi prema van. U raznim je bojama i ukrašena po rubovima (10). Ova kombinacija dalmatike i vela čini bazu zapadnoevropskog ženskog kostima do kraja 13 st. (9).

Kosa

U doba republike žene češljaju kosu jednostavno, valovito začesljaju unatrag ili, pod grčkim utjecajem, s kovrčama iznad čela i šinjom na vrhu glave (11, 12, 13). Vrijeme carstva donijelo je veliku maštovitost i raznovrsnost rimskih frizura (14, 15, 16).

11

12

13

14

15

16

Oglavlja

U vrijeme republike žene, kao i muškarci, također prebacuju nabor toge preko glave (29).

Kasnije, pod bizantskim utjecajem, glavu pokriva veo koji varira u dužini od grudi do ruba haljine. Veo se iglama pričvršćuje za kosu (9).

Obuća

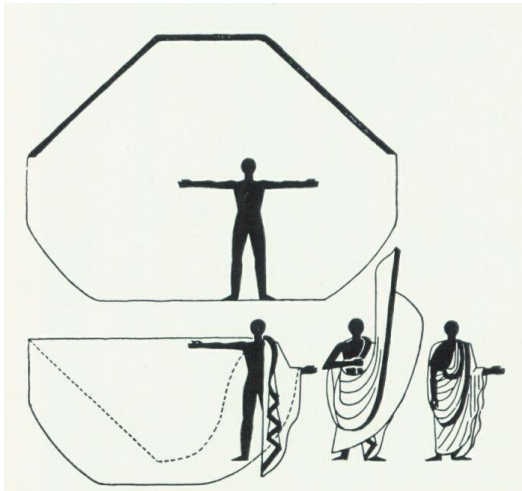
Žene nose sandale ili mekane šlape te čizmice od meke kože.

MUŠKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

Osnovni dijelovi muškog kostima su *tunika* i *toga* (17, 18, 19). Tunika odgovara grčkom *hitonu* i krojena je s rukavima, a bez toge se nosila samo u kući.

Rimska odjeća preuzima grčki sistem drapiranja, koji je osobito složen pri oblačenju toge. Toga je napravljena od komada tkanine koji zajedno čine dio kruga oko 5,5 m x 3,5 m (17). Ona se omatala oko tijela na razne načine. Namještanje toge je trajalo dugo, ali su se mogle formirati raznovrsne draperije (18, 20). Postoje različite vrste toga, ovisno o položaju onoga koji ih nosi, a razlikovale su se prvenstveno u boji i obojenim rubovima (17, 23).

17

U to vrijeme se pod bizantskim utjecajem javlja nova krojena vrsta tunike nazvana *dalmatika* (19), koja ima duge široke rukave i lađasti izrez oko vrata. Ona postaje baza odjeće i muškaraca i žena u narednim stoljećima.

Tunica talaris također se javlja u novije doba, malo prije nove ere. Ima duge rukave zašiljene na krajevima, a dekorirana je vezenim krugovima i zaobljenim formama (20).

18

19

21

20

Plebejci – seljaci, radnici i niži činovnici nose široku tuniku T-forme neutralnih boja, sa ili bez ogrtača (23).

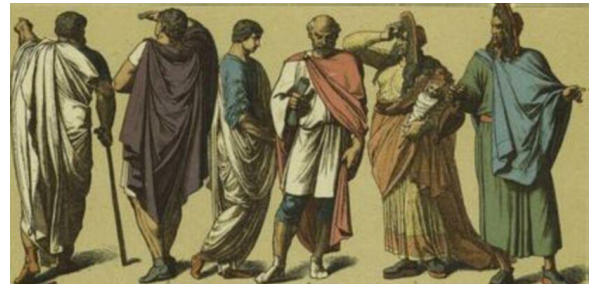
Omotani kilt do koljena uobičajena je odjeća seljaka, radnika, robova i gladijatora (22) .

Rimski ogrtači bili su pretežno pravokutni. Često se nosi i putnički ogrtač zvonolikog oblika (23/2).

22

23

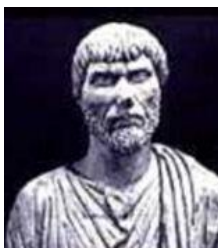
Kosa

Prvobitno Rimljani nose dugu kosu i bradu, a u kasnijem periodu kosa je kratka, a brada se brije (24, 25, 26).

U doba carstva ponekad su kosu kovrčali i bojali, a odabrani i posipali zlatnim prahom. No, uvijek vlada princip da je kosa počesljana od sredine prema čelu.

Oglavlja

Rimski muškarci su hodali gologlavi, osim kada se nabor toge prebacivao preko glave (27). Radnici, seljaci i putnici uz ogrtače su nosili dugu zašiljenu kapuljaču (28) koja će postati glavno srednjevjekovno oglavlje.

24

25

26

27

28

Obuća

Nose se razne vrste sandala i čizama. Crvena koža koristi se za čizme senatora i sudaca. Tipične su čizmice koje su otraga zatvorene, a naprijed se vežu u križ (29).

TKANINE I BOJE

Koristile su se tkanine raznih debljina od vune, lana, pamuka i svile. Lan i vuna koriste se za ženske tunike i stole, a filc za čizme i debele kabanice.

Boje koje su se koristile za tunike i stole bile su: bijela, tonovi purpurne, ljubičasta, narančasta, terakota, zelena u varijantama od svjetle do morskozelene, nebeskoplava te crna, smeđa i siva (8, 10, 23). Ove posljednje vidimo pretežno na odjeći nižih slojeva (28).

NAKIT

Rimljani su pratili grčke forme i u nakitu. Dodatak je vijenac od zlatnog lišća koji se dobivao kao vojnička nagrada, a u doba carstva ga nosi imperator kao krunu (30, 31, 32).

29

30

31

32

VOJNA ODJEĆA

Rimski vojnici nose oklop od bronce ili kože modeliran po tijelu ili napravljen od redova pločica pričvršćenih na kožnu podlogu (34). U doba carstva brončani oklopi su tako delikatno modelirani da predstavljaju mala umjetnička djela (37).

Ispod prsnika nosi se tunika T-forme. Kaciga je od bronce i može imati perjanicu na vrhu i štitnike za obraze (35, 36). Čizme su do koljena. Kada su ratovali u hladnijim krajevima, Rimljani su nosili hlače i debele vojničke ogrtače (35).

34

35

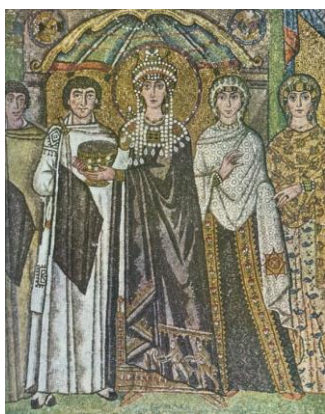
36

37

4.1.9. BIZANT

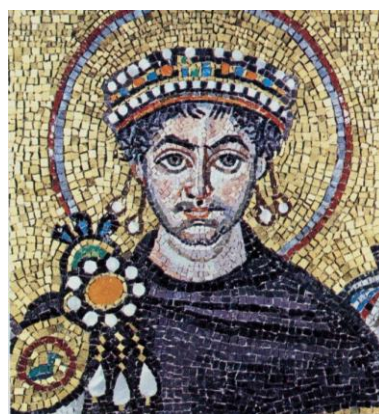
Nakon pada rimskog carstva 476. godine, Bizant postaje centar tadašnjeg civiliziranog svijeta. Raskošna odjeća bizantskog imperija, bogata bojom, zlatnim vezom i draguljima, razvila se iz posljednje rimske faze (1, 2, 3). Tunika i dalmatika nastavljaju se na kasnorimske forme. Ogrtač je ostao isti, osim bogatije istočnjačke ornamentacije (1), tako da su osnovne forme bizantskog kostima postale osnova buduće zapadnoeuropske odjeće.

1

2

3

ŽENSKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

U 5. i 6. st. se pod rimskim utjecajem nosi *stola* (tunika). Ona je potpasana, tako da draperija s ramena formira padajuće rukave (5). Ispod nje nosi se duga halja. *Pala* je ogrtač za van, ponekad prebačen preko glave do obrva i pričvršćen sa stražnje strane glave.

U 7., 8. i 9. st. duga halja i *pala* su baza bizantskog ženskog kostima (4).

U 10., 11. i 12. st. dugi plašt se još uvijek nosi kao dio kraljevske odjeće. Optočen je mnoštvom dragulja i biserja (1, 4).

Carica nosi ravnu stolu koja se omata oko tijela preko dalmatike ili pada ravno (4, 5, 6).

U kasnijoj fazi tunika postaje kraća i dopire do gležnjeva (5, 6).

Kosa

Kada je kosa bila vidljiva, razdjeljena je po sredini i uvijena u rolu s obje strane lica (8).

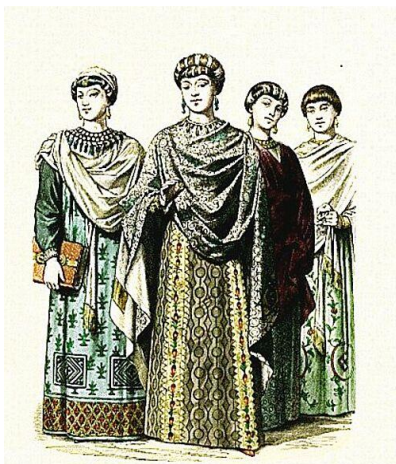
Oglavlja

Žene su svoju kosu prekrivale istočnjačkim oglavljem sličnim turbanu (4).

Nosi se i dijadema uz kosu uvijenu u rolu (7, 8). Carice nose krunu (1, 5, 6).

Obuća

Žene nose šlapice i sandale od meke kože (8).

4

5

6

7

MUŠKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

U 5. stoljeću togu zamjenjuje dugi plašt koji se nosi povrh *tunice talaris* i kopča se na desnom ramenu (7, 10). On postaje odjeća za plemstvo, sudstvo te vojne lidere. Odjeću ukrašava ovalni ornamentirani dodatak od zlata i dragog kamenja.

Dalmatika dopire do listova ili ispod koljena i ima široke rukave (11).

U ovom periodu muškarci počinju nositi duge pripijene hlače (9).

U 11. st. počinje se nositi polukružni plašt, bogato ornamentiran, koji se kopča naprijed ispod vrata i nema nabora. Dalmatika postaje nešto uža i kraća, a i rukavi su joj manje široki (12).

Kosa

Kosa se češlja prema naprijed bez razdjeljka. Muškarci su obrijani, a kasnije se nose brade i brkovi (9).

Obuća

Sandale i otvorene čizmice iz carskog Rima nose se i u Bizantu (10). U kasnijim stoljećima obuća je često optočena dragim kamenjem (12). U 11. st. cipele dobivaju zašiljene vrhove (11).

9

10

11

12

13

TKANINE, BOJE I UZORCI

Svila je osnovni materijal viših slojeva. Izrađuje se i brokat s tipičnim perzijskim šarama. Svila je često imala utkane uzorke cvijeća, lišća, ptica i životinja, kao i perzijske motive. Sva odjeća plemstva bila je bogato ornamentirana dragim kamenjem i zlatnim nitima, što je iziskivalo uporabu teške, čvrste svile koja je mogla podnijeti težinu tog nakita (1, 3, 12).

Na odjeći često vidimo kontrastne i intenzivne boje. Dominiraju tonovi crvene i purpurne, ljubičasta, plava, zelena, narančasta, boja jantara, kestenjasta, bijela i smeđa. Crna se koristi uglavnom za ocrtavanje uzoraka (6, 9, 11, 13).

NAKIT

Osnovni bizantski nakit čine naušnice, broševi, narukvice, kopče za ogrtače i pojaseve, ukrasni križevi na grudima te veliki okovratnici optočeni dragim kamenjem slični egipatskim (4, 5). Prstenje je često imalo pečat vlasnika.

CRKVENA ODORA

U doba ranokršćanske crkve talar, dalmatika i penula postaju baza za misnu odjeću koja u svojim osnovnim formama traje do danas (13).

4.2. SREDNJI VIJEK

4.2.1. RAZVOJ ZAPADNOEUROPSKE ODJEĆE

Početak brončanog doba (u periodu u kojem smo pratili visokorazvijene odjevne forme u istočnom i antičkom svijetu) odjevni elementi s područja današnje Zapadne Europe sastojali su se od grubih komada krzna ukrašenih ornamentom od kosti (1). Tek oko 600. g. pr.n.e. dolazi do određenog napretka, pa se osim krzna nosi i odjeća od grubog sukna izrađena na primitivnom tkalačkom stanu. Komadi tkanine ili kože spajali su se pomoću koštane igle te su se na taj način izrađivale prve tunike (2, 3, 4).

Nakon jednostavnih oblika keltske i germanske odjeće, franački kostim u susretu s Bizantom preuzima mnogo složenije kasnoantičke forme, koje postaju osnova za buduće karakteristično srednjeeuropsko odijevanje.

1

2

3

4

KELTI

ŽENSKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

Žene nose jednostavnu halju dužine do gležnjeva ili do poda. Može biti potpasana, a često je iz dva dijela – gornji odvojen od suknje. Suknja se pridržavala trakom ili širokim pojasom, a nosila se i bez gornjeg dijela, ostavljajući grudi otkrivene. Halja je mogla biti bez rukava, širokih rukava do lakta ili pak dugih uskih rukava (5).

Kosa

Žene nose dugu kosu, upletenu ili raspuštenu (5/1).

Oglavlja

Žene hodaju gologlave, ali u upotrebi je i četverokutni šal poznat svim drevnim civilizacijama koji se ponekad prebacivao preko glave.(5/3)

Obuća

Ženske cipele izrađuju se od kože s krznom iznutra kao i muške, ili hodaju bose.

5

6

7

8

MUŠKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

Nose se tunike koje dopiru do iznad koljena, sa širokim remenom na kojem visi mač ili bodež. Preko toga nosi se kratki ogrtač od krzna. Štitnici za noge, slični hlačama, ponekad su omotani trakama ukriž i pridržani trakom oko pojasa (6) .

Tuniku je mogao pokrivati četverokutni ogrtač pričvršćen na desnom ramenu.

Ratnički oklop i štit izrađivani su od bronce. Štitovi su ovalni ili okrugli.

Kosa

Keltski muškarci nosili su dugu kosu, raspuštenu ili upletenu. Nosili su duge, padajuće brkove. Brade nisu uobičajene (6,7, 8).

Oglavlja

Muškarci hodaju gologlavi ili s kapom zašiljene forme. Kacige su okrugle i napravljene od bronce, s krijestom od bronce u centru ili obodom okrenutim prema dolje s rogovima sa svake strane (7, 8).

Obuća

Keltske cipele su od neobrađene kože, s krznom ostavljenim s unutarne strane. Vezuju se kožnim trakama (6).

TKANINE, BOJE I NAKIT

Halje i tunike izrađivane su od vune raznih debljina ili od lanenog sukna od kojeg su izrađivane i hlače. Ogrtači su pravljani od vune, katkad od filca.

Kelti su poznavali umjetnost bojenja tkanine u narančastu, purpurnu, zelenu, plavu i crnu boju. Na oklopima i remenju karakteristična su ispupčenja od bronce ili pozlate, kao i velike pozlačene narukvice. Sjajni brončani ornamenti ukrašavaju korice za mačeve i bodeže (7). Također se nose teške ogrlice od zakrivljene zlatne žice. Igle i broševi koji se koriste za zakopčavanje ogrtača su veliki i dekorativni (8), a takve su i ornamentirane naušnice.

GERMANI

Odjeća

U prvoj fazi ne razlikuje se mnogo od keltske. Njihova prva pravokutna tunika je bila otvorena sa strane, a spajala se pojasom. Ratnici su na glave stavljali životinjske glave ili kacige s rogovima, a tijelo su štitili kožom i krznom.

Obuća

Obuća je ista kao keltska za muškarce i žene.

TKANINE, BOJE I NAKIT

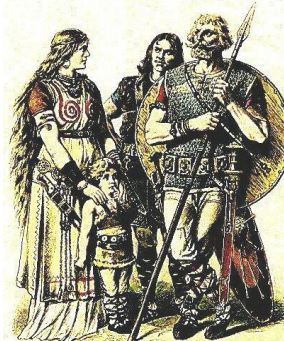
Koristi se lan i vuna različitih debljina. Žene na položaju nosile su dodatni pojas, ukrašen metalnim ispupčenjima ili drugom dekoracijom, iznad pojasa u struku, ili ispod njega, na bokovima (10). Muškarci nose hlače ili kiltove, sa gornjom tunikom ili su golog torza (9,10). Mnogstvo teškog, barbarskog ornamenta nalazimo na kacigama, oklopima, koricama mačeva, pojasevima, kao i na ogrlicama, narukvicama, naušnicama i kopčama za ogrtače.

9

10

11

12

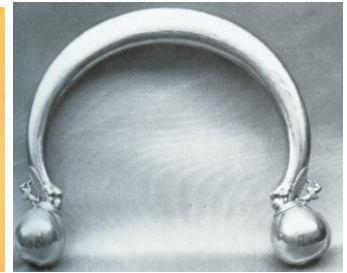
13

14

15

16

FRANCI

Franačka odjeća izgleda slično germanskoj, ali je finije izrade (17).

Počinju se nositi mekane kožne čizmice do koljena, ponekad povezane trakama (17, 18).

Pod dinastijom Merovinga dolazi do bizantskog utjecaja na franačku odjeću. Plemstvo počinje nositi bogate istočnjačke tkanine, a ženske haljine se ne razlikuju mnogo od onih bizantskih (18, 19, 20).

Odjeća je često obrubljena vezom (18, 19, 20), a nakit je zlatni, često bogato optočen dragim kamenjem (21, 22, 23).

17

18

19

20

21

22

23

4.2.2. ROMANIKA (12. i 13. stoljeće)

Jednostavnost i sklad jednog od najljepših perioda u arhitekturi ogleda se i kroz izgled odjeće, osobito one iz 12. stoljeća.

Nestaje otvorenosti tijela koje smo na razne načine sretali u odjeći starog vijeka. Ženska odjeća je potpuno zatvorena sve do perioda rane renesanse, kada će se u Italiji ponovno (nakon perioda antike) moći vidjeti skulpture golih ljudskih figura, kao i otvorenu odjeću.

1

2

3

4

5

ŽENSKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

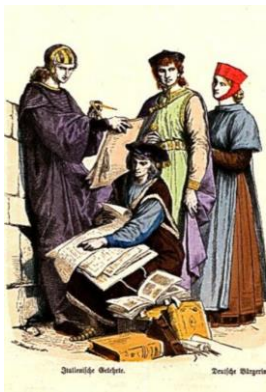
U 12. stoljeću ženske haljine nastavljaju bizantsku i franačku formu. Početkom stoljeća halje su široke i potpasane na bokovima s rukavima kao kod dalmatike (4).

Kasnije haljine prate liniju tijela i šire se od bokova. Rukavi se jako šire od laktova i mogu padati do poda (7, 8).

Ogrtači su vrlo dugi i pridržavaju se rukama (7).

Ženske halje 13. stoljeća (1) sastoje se od donje tunika i gornje halje, a ogrtači su isti kao muški. Haljine su široke, a mogu biti bez pasa ili potpasane (8). Kada su vrlo duge, suknja se prihvaća rukavima kako bi se omogućilo kretanje (7, 9).

6

7

8

9

Frizure

Na početku 12. stoljeća ženska kosa je gotovo potpuno skrivena ispod vela ili koprene (3,4).
Ispod vela kosa je raspuštena ili svijena na zatiljku.

Zatim žene počinju nositi kosu podijeljenu po sredini i upletenu u dvije pletenice koje su na krajevima pričvršćene i otežane ukrasima ili povezane trakom. To je omogućavalo korištenje lažne kose ili umetaka od svile (9).

U 13. stoljeću žene nose kosu spletnu oko glave ili preko ušiju. Najčešće je podijeljena po sredini (6, 7). Kraljice i nevjenčane djevojke mogu nositi raspuštenu kosu (8, 9).

Oglavlja

Okrugli ili četvrtasti velovi variraju u veličini. Veo je stavljan na glavu tako da naprijed pada do obrva i visi s obje strane lica (4).

Sredinom stoljeća u modu dolazi *barbette* – lanena traka uža u sredini i šira na krajevima, stavljena ispod brade koja se nosi ispod vela (3).

I u 14.st. nosi se oglavlje *barbette* (10) i razne forme velova od tankog lana ili svile.

Obuća

U oba stoljeća žene nose meke cipele ili čizmice slične muškima, umjerenih vrhova (9).

10

11

12

13

MUŠKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

U 12. stoljeću nosi se ogrtač bizantske forme, pričvršćen u sredini ili s jedne strane brošem. Početkom stoljeća ogrtači su vrlo dugi, a s vremenom se postupno skraćuju. S vremenom se muške halje pripijaju uz tijelo. Nose se i šire, potpasane halje, koje mogu dopirati i do gležnjeva (12).

U sredini 12. stoljeća se nose halje u dvije boje te nazubljeni krajevi tunike (11).

Od početka 13. stoljeća još se nosi tunika dugih, uskih rukava. Gornja halja (13) završava do gležnja ili poda. Često je prorezana naprijed i sa strane, kako bi se omogućilo jahanje.

Ispod donje tunike nose se hlače, koje su pletene, ili sašivene od tkanine.

Često se nosi veliki polukružni ogrtač koji datira iz antičkih vremena, a kopča se brošem na sredini ili na jednom ramenu (14).

Crkvena odjeća je u svim osnovnim elementima slična današnjoj misnoj odori (16).

14

15

16

17

18

20

Kosa

U oba stoljeća duga kosa je padala do ramena, a češljala se s razdjeljkom po sredini.

Može se nositi i kraća kosa, bez razdjeljka, sa šiškama do obrva (15).

Muškarci mogu biti obrijani ili nose brade koje su često uvijene u tri dijela (18).

Oglavlja

Osnovno oglavlje bila je kapuljača raznih duljina, najčešće u jednom dijelu s malim *kepom* (polupelerinom).

Česta je okrugla kapa koja se može vezati ispod brade (17).

Obuća

Nose se šiljate cipele, napravljene od meke kože ili tkanine, koje u nekim slučajevima prelaze u čizmice (11, 15). Mogu biti ukrašene dragim kamenjem ili vezom (13).

TKANINE, BOJE I UZORCI

U uporabi su razne vrste vunениh tkanina, lan, svila, te tkanine protkane zlatnim i srebrnim nitima.

Koriste su onovi ružičaste boje, terakota, purpurna, narančasta, plava, zelena, smeđa, siva i crna. Tkanje, protkane obojenim i zlatnim nitima, ukrašava rubove odjeće, pojaseve i vratne izreze (7, 8, 18).

Česte su tkanine ukrašene ručnim vezom i dragim kamenjem.

NAKIT I DETALJI

Pojasevi, dijademe, prstenje, rukavice i korice za bodeže mogli su biti ukrašeni zlatom, emajlom i dragim kamenjem. Glavni nakit su broševi i kopče za ogrtače. U ovom stoljeću prvi put se pojavljuju rukavice s odvojenim prstima.

1

2

3

4

KRIŽARSKA ODJEĆA (12-14 st.)

U feudalnom sistemu krajem 11. stoljeća dolazi do pojave vitezova koji su plemićkog porijekla te su prepoznatljivi po specifičnoj odjeći.

Iznad baze civilnog kostima vitezovi nose prsnik od čvrste kože, ojačan metalnim kosturom. Nosi se i pancirna košulja napravljena od metalnih krljušti (1). Ona se nastavljala u kapuljaču koja otkriva samo gornji dio lica. Iznad kapuljače nosi se kaciga (2), koja u kasnijoj fazi ima i vizir (4, 5).

Viteški kostim se razvija tijekom križarskih ratova. Sredinom 12 st. pancirna košulja izrađuje se od finog orijentalnog metalnog "pletiva" i upotpunjena je metalnim hlačama (2).

Krajem 14 st. čvrsti komadi metala učvršćuju metalno odijelo (5, 6). Iznad pancirne košulje vitez nosi oklopno odijelo, a povrh toga talar od tkanine, ukrašen heraldičkim znakovima (2, 5). U borbi vitezovi ukrašavaju svoje kacige krijestom (6, 7).

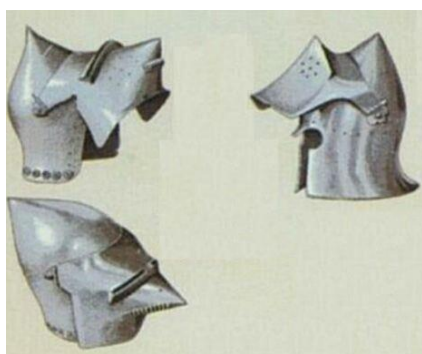
1

2

3

4

5

6

4.2.3. GOTIKA (14. i prva polovina 15. stoljeća)

U ovom periodu odjeća se razvija prema novim formama, izuzetne ljepote i raznovrsnih, egzotičnih ogjavlja. Nose se nazubljeni krajevi, visoke kragne i cipele dugih špiceva.

1

2

3

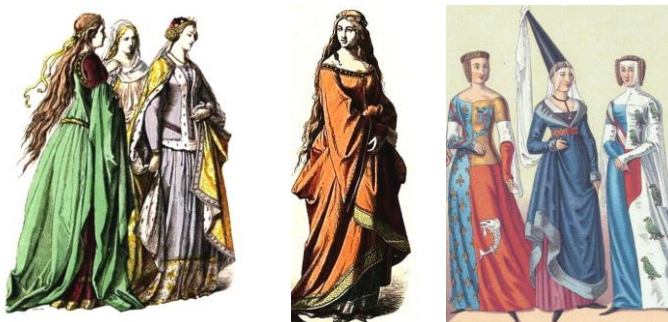
ŽENSKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

Žene često nose dvoslojne halje, koje su uvijek u kontrastnim bojama (1).

Nosi se i haljina usko pripijena do bokova, gdje prelazi u dugu, široku suknju. Ima duboki dekolte, koji često pada ispod ramena. U modu dolaze dvobojne i heraldičke haljine (8).

S vremenom široke halje dominiraju, kao i kod muškaraca, a pojas je ili visoko iznad struka ili malo ispod (1). Rukavi su izrazito dugački i široki i često dopiru do poda, a mogu biti obrubljeni krznom ili imati nazubljene krajeve.

14. stoljeće

4

5

6

15. stoljeće

7

8

Kosa

Ženska kosa se aranžira na razne načine s obje strane lica s razdjeljkom po sredini (1, 6). Često je bila prekrivena ukrasnom mrežom ili najrazličitijim oglavljima. Kraljice i neudane djevojke i dalje mogu nositi raspuštenu kosu. (5, 7).

U modi je i brijanje glave iznad čela, te formiranje obrva u tanku crtu.

Oglavlja

Mrežasta oglavlja ukrašena dragim kamenjem razvijaju se u raznim maštovitim formama (6).

U modi je i dalje prsten za glavu, dijadema te vijenci od pravog ili emajliranog cvijeća (9).

Tipično je srcoliko oglavlje, kao i ono u obliku leptira izrađeno iz pozlaćene ili posrebrene tkanine (1, 4).

Nosi se i oglavlje u obliku turbana (6), često optočeno draguljima.

Karakteristično je i oglavlje u formi stošca od čvrstog materijala prekrivenog svilom, brokatom ili pozlaćenom tkaninom, na koje je pričvršćen veo (1).

9

10

11

12

MUŠKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

Ovo stoljeće donosi nove forme muške odjeće, koje u mnogim slučajeva značajno odstupaju od prirodne ljudske siluete, pa ponekad daju figuri gotovo karikaturalan izgled izpupčenog grudnog koša (11).

U modu ulazi uski kaputić raznih dužina. Bio je potpasan na bokovima i kopčan sitnom dugmadi (10/1).

Krajem stoljeća kaputić postaje vrlo kratak, ponekad jedva prelazi bokove. Hlače su sada napravljene u jednom komadu do struka. Vrećica s novcem i bodež nose se zataknuti za pas (10).

Muškarci počinju nositi i halje dugih rukava i duge, bogate suknje (12). Dužine variraju od ispod koljena ili do poda, a kopčaju se gumbima po sredini.

Bilo koji od muških odjevnih predmeta mogao je biti dvobojni, imati po sebi heraldičke motive ili biti bogato izvezen.

Često se nose nazubljeni krajevi na kepovima, gornjim rukavima i rubovima odjeće. I hlače su često izrađene u dvije boje nogavica (11).

14. stoljeće

15. stoljeće

Kosa

Muška kosa se kratko šiša s krajevima uvijenim prema unutra ili prema van, razdjeljak je po sredini ili se nose šiške. Druga varijanta je da se kosa češlja unatrag, no i tada je umjerene dužine.

Muškarci mogu biti glatko izbrijani ili nose bradu i brkove, a ponekad i brkove same. Brade su često uvijene, a ponekad podjeljene u tri dijela. **(10, 11).**

U 15. stoljeću plemstvo počinje nositi kosu dugu do ramena.

Oglavlja

I dalje se nose kape, te kapuljače napravljene u jednom dijelu s kratkim kepom do ramena i s dugim "repom" **(13).**

Pri svakodnevnom radu koriste se kape mekanih oboda koji se mogu različito formirati, a napravljene su iz dabrovine ili filca.

U 15. stoljeću pojavljuje se nova forma oglavlja slična turbanu.

Obuća

Nose se cipele iznimno dugih špiceva, napravljene od meke kože, velura ili tkanine s puno ornamenata. Špicevi su bili napunjeni kako bi zadržali formu, a u posljednjoj četvrtini stoljeća su ekstremno dugi **(15).**

19

20

21

TKANINE, BOJE I UZORCI

Nose se sve vrste vunjenih tkanina, od onih najfinijih do grubog domaćeg tkanja. Za finu odjeću koriste se mnoge vrste svila, samt, taft, brokat. Na orijentalnim svilama mogu se naći

gotovo sve boje i tonovi. Veliki heraldički znakovi, kockasti uzorci te floralni motivi ukrašavaju mušku i žensku odjeću.

Koriste se mnoge nijanse boja, od nježnih tonova do onih snažnog intenziteta. Najčešće su boja šafrana, ružičasta, plava, zelena, blijedožuta, kao i crvena, narančasta, grimizna te tonovi sive, smeđe i crne. Bijela se koristi najčešće za košulje, velove i okovratnike. Krajem stoljeća ženska odjeća postaje tamnija, pa se često koristi tamnocrvena, purpurna, tamnosiva, smeđa i crna boja.

NAKIT I DETALJI

Narukvice, torbice, nosači za bodeže, pojasevi i kraljevske krune optočene su dragim kamenjem. Lance oko vrata češće nose muškarci, a ringove s neobrađenim dragim kamenjem nose oba spola. Narukvice nisu česte budući da su čitave ruke pokrivenne kostimom.

22

23

4.3. NOVI VIJEK

4.3.1. RENESANSA

Ovim periodom (druga polovina 15-og i 16. stoljeće) započinje duga faza u povijesti odijevanja, koja traje sve do početka 20. stoljeća, a koju karakterizira veliko odstupanje od prirodne silhuete tijela (osobito u ženskom kostimu). To se postizalo upotrebom konstrukcija - korzeta, te raznih formi krinolina, koje su svojim raznovrsnim oblicima činile tipičnu siluetu svakog od narednih perioda.

Početakom 16. stoljeća spajaju se modni utjecaji iz Španjolske, Italije i Engleske.

1

2

3

4

Italija

Procvat znanosti i umjetosti u Italiji rezultirao je odjećom slobodne forme koja otkriva tijelo. Ženske haljine gotovo uvijek imaju izrazito visok struk, ispod samih grudi. Mladići nose bogate otvorene košulje i kratke prsluke iznad uskih pripijenih hlača. Prsluci imaju izreze ispod kojih viri nabrana košulja. Muškarci nose dugu kovrčavu kosu, sa šiškama na čelu. Brada i brkovi se rijetko nose (1).

Materijali koji se koriste su teške svile, samt i brokat. Obuća se naprijed postupno širi, a čizme su pripijene.

Španjolska

U ženskom kostimu vlada krutost oblika, a odjeća pod utjecajem manirizma sve više odstupa od prirodne forme tijela. Nosi se i preteča krinoline - zvonolika konstrukcija od drvenih

obruča preko koje se navlači suknja tako da pada bez nabora. Prsluk je dobio bačvasti oblik koji potpuno skriva grudi. Oko vrata se stavlja *krauza*, karakteristični okovratnik od bijelog štirkanog platna koji s vremenom dobiva ogromne proporcije.

U muškom kostimu karakteristične su hlače prorezane na uže ili šire vertikalne trake, kroz koje viri bijela podstava. One su bile popunjene vatom ili dlakom, pa su dobile gotovo okrugao oblik. Prsluk je tijesno pripijen i zatvoren te ima viseće rukave. Kasnije prsluk naprijed dobija zadebljanje koje se nazivalo gušćji trbuh.

I muškarci nose krauze. Odjeća je u početku svijetlih boja, a Filip II uvodi crnu kao dvorsku boju. Tipična kapa je bereta, a kasnije visoki šeširi od filca. Zbog krauze kosa i kod muškaraca i kod žena ide u visinu (2).

Francuska

Ovdje se primjećuje odstupanje od stroge španjolske mode, pa odjeća dobija slobodnije, no vrlo ekscentrične oblike.

Kod muškaraca se prsluk otvara do pasa, tako da se vidi košulja. U modu ulaze široke, mekane hlače koje se vezuju ispod koljena. Ogrtač je krut i bogato ukrašen, a obično leži samo na lijevom ramenu. Sve više se nose dugačke čizme, prevrnute ispod koljena.

Ženski dekolte biva sve dublji, a krauzi sve šira. U modu ulaze kragne koje se kasnije uspravljaju na stražnjem dijelu poput lepeze. Na glavi se nosila najprije mreža od zlatnih ili srebrnih vrpca, a kasnije kape od samta po uzoru na španjolsku beretu.

Rukavice, maramica i lepeza su neizbježna rekvizita otmjenih žena, a bočica s mošusom, ogledalce te maska od crnog tafta karakteristične su i kod muškaraca i kod žena (3, 4).

ŽENSKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

U modi je haljina koja je u gornjem dijelu usko pripijena i ima dubok i četvrtast dekolte blago zalučan na grudima, široke gornje rukave ispod kojih proviruju donji, te dugu široku suknju koja je otraga nabrana.

Polovinom stoljeća šlepovi postaju kraći, a vrlo dugi se nose samo u službenim situacijama. Mnoge suknje su kružnog oblika, bez šlepa i dopiru do poda. Španjolska krinolina, koja se gotovo uvijek nosi ispod ovakvih haljina, bila je lijevkasta podsuknja prvotno izrađena od

drvenih letvica, a kasnije od žice ili riblje kosti. Ona je činila da haljina pada gotovo bez nabora, u zvonolikoj formi (2). Tako se, uz tešku i bogato ukrašenu tkaninu haljine, dobivao i dojam čvrstoće i težine.

Uz ovaj tip haljine nosili su se bogati prorezani "biskupski" rukavi (2), koji otkrivaju rukave donje košulje i ukrašene manžete.

Haljine su najčešće otvorene od struka nadalje i otkrivaju donju suknju napravljenu od tkanine u kontrastnoj boji (6).

Nose se i ravne krauze i plastron koji je mogao završavati stojećim okovratnikom i malom krauzom na vrhu (5).

Tipični rukav druge polovine stoljeća bio je dosta pripijens rolama ili "krilima" u metnutim u ramenima, a ponovno u modu dolaze i viseći rukavi.

Uz dublji dekolte nosi se uspravna krauza (8), na leđima poduprta potpornjima od žice, koja "uokviruje" glavu i vizualno ju odvaja od tijela.

Kraj stoljeća donosi promjene u ženskoj odjeći. Pojavljuje se *stomacher*, kruti trokutasti element od tkanine, koji je pričvršćen na haljinu i svojom gornjom stranom formira dekolte te vizualno produžuje struk.

U isto vrijeme u modu dolazi francuska krinolina koja mijenja izgled suknji –potporanj od presvučene žice u formi kotača koji se također stavlja oko struka. Na suknju se stavlja okrugli volan kako bi sakrio obrise krinoline (7, 8).

S "kotač-krinolinom" (7) suknje su bile kraće te su otkrivale stopala.

U modi su i dugački plaševi koji su na grudima pričvršćeni uzicom ili ukrasnim lancem, a nose se pretežno pri ceremonijama ili na putovanjima. Kao odjeća za van nose se i kratke pelerine te četvrtasti ili ovalni plaševi.

5

6

7

Kosa

Početak stoljeća kosa se malo vidi, začesljana je po sredini i pokrivena oglavljem (1, 3, 4). Kasnije, duga kosa pada otraga i najčešće je pokrivena velom.. Razvojem francuske kapuljače kosa je svijena ili upletena na zatiljku.

Kasnije se kosa češlja u visinu (7) ili se nosi perika.

U drugom dijelu stoljeća ponekad se brije prednji dio glave kako bi se dobio dojam visokog čela. Obrve su formirane u tanku crtu tako da je cjelokupni dojam izuzetno fragilan i „proziran” (8, 16, 18).

8

9

10

11

12

Oglavlja

Početak stoljeća kapuljača je glavni oblik ženskog oglavlja. Dva su osnovna oblika kapuljače: *engleska kapuljača* koja naprijed ima učvršćen dio koji tvori formu zabata (14, 15) i *francuska kapuljača* koja ima ukrućen prednji dio u obliku potkove (16).

Također se nose i šeširi raznih oblika koji su ponekad pričvršćeni na kapu.

U 16. St. nosi se i mrežica, koja izgleda poput ornamentirane kape, s dragim kamenjem našivenim na mrežu, a smještena na zatiljku (9, 10, 13).

Krajem stoljeća kape više nisu u modi, pa se kosa ukrašava ornamentima. Nose se i perike i umjetna kosa kako bi se postigao dojam krutih oglavlja.

13

14

15

16

17

Obuća

Ženska obuća prati mušku modu, a za jahanje se nose meke kožne čizme.

MUŠKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

Muška odjeća ovog stoljeća sastojala se od hlača, košulje, prsluka, kaputića te raznih vrsta halja i ogrtača.

U francuskoj i talijanskoj modi je otvor na košulji i prsluku dublji, osobito kod mlađih muškaraca. Košulje su obično bijele, ili iz obojene svile. Rukavi su im veliki i bogati i nabrani na ručnom zglobu. Kaputić koji se nosi iznad prsluka, obično je otvoren do struka.

U drugoj polovini stoljeća prsluk ima stojeći nazubljeni okovratnik koji sve više raste tako da je otraga poduprt konstrukcijom od žice ili drveta (19).

U drugoj polovini stoljeća prsluk ima "krila" na rukavnom izrezu koja su napravljena iz malih komada tkanine ili kao rola, dok su u drugoj polovni stoljeća u modi viseći rukavi (19, 20).

Prsluk se sve više popunjava postavom od pamuka, konjske dlake ili vune, a u modu dolazi i tzv. "gušćji trbuh" gdje je prsluk dodatno popunjen na truhu (19, 20).

U drugoj polovini stoljeća u modu dolaze okrugle hlače, koje su postavljene često drugom bojom i imaju proreze kroz koje viri podstava (20, 21).

Codpiece (neka vrsta ukrasnog suspenzora) koji je početkom stoljeća bio upadljivih proporcija, sada se smanjuje i još se nosi uz okrugle hlače (25).

"Venecijanke" su bile hlače kruškolike forme koje dopiru do koljena. Obično su izrađene od svile, satena ili baršuna.

Osnovna vanjska odjeća početkom stoljeća bila je otvorena halja, koja dopire do gležnjeva, koljena ili bedara (24). Ponekad je potpasana i može imati duge velike rukave.

Mandillion je bio kratki kaput s rukavima, otvoren sa strane, nosio se ogrnut na ramenima, s rukavima koji su slobodno padali (21).

Ogrtač obično dopire do bedara, širok je i često se nosi na jednom ramenu.

18

19

20

21

Kosa

Početak stoljeća muškarci nose dugu kosu, sa šiškama ili razdjelkom po sredini. Kosa je blago uvijena na krajevima ili pada u uvojcima (1, 35).

Neki muškarci nose kratko ošišanu kosu pod španjolskim utjecajem (2). U modi je kovrčava kosa koja prijanja uz glavu, a češlja se na jednu stranu, s uvojkom koji pada preko sljepoočnice.

Početak stoljeća muškarci su uglavnom glatko izbrijani. Kasnije mogu nositi i uvijene brkove ili španjolsku bradicu i brkove (2).

Oglavlja

Bereta je ukrašena perjem, a nosi se nakošeno (19, 21). Stariji muškarci nose priljubljene kape u crnoj ili bijeloj boji.

Španjolska forma je visoki šešir uskog oboda (2). Na francuskom dvoru nose se šeširi malog oboda ili berete (21, 23, 25).

Obuća

Široke i plosnate cipele koje su došle u modu krajem 15. stoljeća nose se sve do polovine stoljeća (3). U modi je ukrašavanje cipela prorezima.

Čizme su raznih dužina - do gležnjeva, lista ili prevrnutе preko koljena, a napravljene su od meke kože pa su naborane na gležnjevima. One se koriste pri jahanju, lovu ili na putu.

Polovinom stoljeća cipele su elegantnije i prate liniju stopala, a ukrašene su diskretnim prorezima (2, 4). Izrađene su od meke kože ili svile, brokata ili baršuna u tonu s odjećom.

Krajem stoljeća počinju se nositi više pete od pluta, što će biti moda 17. stoljeća.

Po lošem vremenu nose se kaljače.

TKANINE, BOJE I UZORCI

Tkanine za odjeću imućnih slojeva bile su baršun, brokat, taft, saten, te moare-svila koja izgleda poput mramora. Također su u uporabi obojene svile ili gaze tkane zlatnom ili srebrnom niti.

Za jednostavniju odjeću koriste se tkanine sa sitnim dlačicama ili čvorićima, kao što su pliš i moher.

U uporabi su i sve vrste vune, lana i pamuka.

Čipka se često koristi, osobito za krajeve okovratnika, manžeta i krauza.

Karakteristični ukras ovog vremena bili su prorezi, a koristi se i ukrašavanje materijala bušenjem rupica koje onda stvaraju uzorak u koji se mogu dodavati metalni prstenovi, gumbi i drugi ukrasi (19, 26).

U modi su i nazupčani krajevi, te našivene ukrasne trake.

Najčešći motivi bili su realistični ili stilizirani prikazi cvijeća, voća, ptica i životinja. Geometrijski motivi dobivali su se i spajanjem različitih komadića tkanine. (5, 27, 29).

22

23

24

25

26

NAKIT I DETALJI

Žene

Početak stoljeća uz francusku kapuljaču žene nose zlatne ogrlice optočene velikim draguljima.

Pojasevi se ukrašavaju dragim kamenjem, a sa sredine pojasa se spušta dugački ukrasni lanac na kraju kojeg visi obla kutijica s mirišljavim tvarima. S pojaseva mogu visiti i krunice (30), te kuglicama izvezene vrećice za novac (6).

U modi su lepeze od perja, a kasnije i faldane. Žene, kao i muškarci, nose velike rupčice (4), zataknete u rukav ili pojas te lijepe umjetne madeže na lice. Ovi posljednji elementi posljedica su teških kostima koji su izazivali nesvjesticu.

Sredinom stoljeća nose se i maske koje zakrivaju lice, a kopčaju se otraga pomoću gumba. Služe kako bi se prikrio identitet ili kao zaštita protiv sunca i vjetra. Pri lošem vremenu običavalo se preko usta vezati rubac.

27

28

29

30

31

Muškarci

U modi su debeli lanci ukrašeni dragim kamenjem, koji se provlače kroz kragnu ili spajaju krajeve plašta na grudima (**19, 22, 24**). Privjesci i minijature često vise na lancima na prsluku.

Nosi se i prstenje. Drago kamenje ukrašava uzorke na odjeći, ali i pojaseve, nosače mača ili bodeža, trake na šesirima te rukavice (**3, 4**).

Rukavice su izrađene od kože, svile, vune ili baršuna. One se mogu nositi za pasom na kojem je i vrećica za novac te velika maramica obrubljena čipkom.

Vrlo elegantni muškarci nakon 1595. Godine na lice lijepe madeže od svile ili baršuna.

4.3.2. BAROK

Kruta forma u kombinaciji sa sjajem i finoćom, koja je karakterizirala kostim kasnog 16. st, prelazi i u početak 17 stoljeća (1, 2, 3, 4).

1

2

3

4

Nakon prve faze koja je bila pod puritanskim utjecajem (1, 2, 3, 4), nastupa period puno veće slobode u odijevanju. Ženske haljine su dubokih izreza, a mušku i žensku odjeću karakterizira upadljiva raskoš i prekomjerna upotreba skupocjenih čipki i ukrasa (5, 6). Krajem epohe odjevni stilovi idu prema jednostavnijoj liniji (7).

5

6

7

Odjeća baroka nosi raznovrsnost formi koje proizlaze iz različitih utjecaja tada rascjepkane Europe. Osnovni utjecaji na odjeću su francuski (6), engleski (4, 5), španjolski (1, 3) i nizozemski (2, 7).

ŽENSKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

Ženske haljine su najrazličitijih oblika, u kombinaciji starog i novog stila.

Najčešće imaju duboki ovalni dekolte, koji se nosi s plastronom ili samo s okovratnikom (8), a sredinom stoljeća nosi se i četvrtasti, te okrugli koji otkriva dobar dio grudi (9). S vremenom dekolte postaje širi i dublji te otkriva ramena, a nosi se bez kragne (10, 11).

8

9

10

11

Visina struka također varira, od visoko povišenog koji dopire do ispod grudi (12) do vrlo dugog. Ovaj efekt je često pojačan upotrebom *stomachera*, trokutastog elementa koji se umeće ispod uskog steznika i ima ovalni završetak (13, 16).

12

13

14

15

Tijekom ovog stoljeća suknja je teška, dopire do poda a otraga joj se vuče mali šlep (11, 12). Može biti zatvorena ili se otvarati nad donjom suknjom koja je u kontrastnoj boji (12). Ispod suknje nosi se jedna ili više podsuknji, a često se stavlja i dodatna konstrukcija – *krinolina*, napravljena od nizova obruča koji dodatno pojačavaju dojam širine i volumena. (9, 14, 15).

Nose se razne vrste okovratnika - *krauza* različitih širina. Krauza može stajati ravno poput tanjura (8,3) ili biti uzdignuta na vratu (1, 15, 16). Tu je i široka stojeća kragna od čipke (17, 25), a nose se i četvrtasti rupci koji su presavijeni i pričvršćeni brošem oko vrata (18). Žene nose i muški okovratnik koji doseže do ramena (19). Okovratnici su uvijek bijele boje, izrađeni su od uškrobljene tkanine ili čipke. Na isti način su izrađene i velike manžete na krajevima rukava (1, 14, 18, 19).

16

17

18

19

Rukavi su također različitih oblika. Bogati i široki rukavi počinju ispod visine ramena i dosežu ispod laktova (9, 11, 21) dok uski rukavi završavaju manžetama (1, 16, 18, 20).

Prema kraju stoljeća suknja je uža, rukavi su ravni i silhueta postaje izduženija (20, 21, 22, 23).

Od ogrtača se najčešće nose pelerine s raznim tipovima kapuljača (26).

20

21

22

23

Frizure i perike

Oblici frizura prate kostim – uz *krauze* i visoke okovratnike kosa se formira uvis (14, 15, 16, 25), dok uz položene okovratnike ili duboki dekolte može padati na ramena. Sredinom stoljeća kosa je podijeljena po sredini i formirana u frizuru s kovrčama koje vise s obje strane glave (10, 17, 21, 24).

Krajem stoljeća kosa se naprijed formira preko žičanog okvira u visoku formu od kovrči (15). Počinju se nositi i perike (26).

24

25

26

Oglavlja

Nose se zaokružene kapuljače, koje su ponekad učvršćene žicom, a lice može biti prekriveno prozirnim velom (25).

Udate žene nose visoke tvrde šešire poput muških, ispod kojih se stavlja bijela lanena kapa (18).

Obuća

Ženske cipele u prvoj polovini stoljeća prate mušku modu (27), dok kasnije imaju duge šiljaste ili četvrtaste krajeve i visoke potpetice (28). Ponekad se nose natikače ili koturne (28, 29).

27

28

29

30

31

MUŠKI ODJEVNI ELEMENTI

U periodu baroka muška odjeća svojom specifičnom formom vidljivo mijenja prirodnu siluetu. Gomila ukrasa i čipke, jarke boje, duge perike, cipele s petom i šarene podvezice čine mušku pojavu kićenijom od ženske (35).

Odjeća

Početak stoljeća prsluk je još uvijek dugog struka i završava „suknjom” od osam dijelova (32). Kasnije se struk postepeno skraćuje, a dijelovi sukne postaju duži (33, 34). Hlače su visokog struka, i padaju ravno ili se klinasto sužavaju te često završavaju čipkastim manžetama (33, 34).

32

33

34

35

U drugoj polovici stoljeća preko prsluka se nosi svileni ili kožni nosač mača koji je dijagonalno prebačen preko desnog ramena i prelazi na lijevi bok (36, 37, 41).

Tipični su polegnuti okovratnici koji dopiru do ramena, često ukrašeni čipkom te manžete koje su u skladu s okovratnikom (1, 2, 32, 37).

Nose se i pelerine razih dužina (37, 38).

36

37

38

Polovinom stoljeća u modu dolazi kaput bez kragne, koji prijanja uz tijelo i dopire do iznad koljena (39). Potom postaje uži, sapet i kopča se do struka. Rukavi su uski i završavaju velikim manžetama (40, 41).

Čarape su izrađene od svile ili vune a bile su bijele ili u boji (34, 38, 41). Muškarci nose i ukrašene svilene podvezice raznih boja (34, 35).

39

40

41

Kosa i perike

Tipična frizura 17. stoljeća je puštena duga kosa s razdjeljkom (43), dok stariji muškarci nose kraću kosu (2, 33).

Nošenje perike kod muškaraca novog vijeka postaje običaj tek u drugoj polovini stoljeća. Najčešće se nosi duga kovrčava *allonge* perika (39), koja se često pudrala u sive i bijele tonove (37, 41).

Do sredine stoljeća u modi je šišana bradica i uvijeni tanki brkovi (36, 43) koji se mogu nositi i sami (43).

Šeširi su plitki, širokog oboda i često ukrašeni perjem (37, 39, 40).

Krajem stoljeća nosi se preteča kravate, ukrašena čipkom (41, 42).

Obuća

Nose se cipele četvrtaste forme, s potpeticom koja je često crvene boje. Cipele su dekorirane ukrasima od tkanine, mašnjama ili ukrasnim kopčama (38, 40, 41). Čizme imaju lijevkastu presavijenu saru, te su ukrašene mamuzama (36, 38, 44).

42

43

44

TKANINE, BOJE I UKRASI

U ovom periodu baršun i platno izrađuju se u dubokim tonovima kao što su tamnoplava, grimizna, tamnozeleno, purpurno, boja vina, smeđa i crna, dok su sjajni sateni u svjetlim pastelnim tonovima (5, 6, 13, 24, 25).

Jedan od najčešćih modnih detalja 17. stoljeća je korištenje čipke za okovratnike, manžete, košulje, podvezice, kao i za krajeve podsuknji.

NAKIT I DETALJI

Ženski nakit je delikatan, najčešće su to ogrlice uz vrat, narukvice i sitne viseće naušnice, obično biserne (45, 46, 47).

Muškarci nose trake i perje na šeširima te broševe koji pričvršćuju okovratnike a jedna naušnica je česta muška moda (36, 38, 40).

U drugoj polovici stoljeća nose se satovi koji vise na lancu. Rukavice nose oba spola (31, 37).

Žene i muškarci nose *mufove* izrađene od baršuna, satena ili krzna koji na ukrasnom konopu vise oko vrata (40).

U drugoj polovici stoljeća nose se štapovi za šetnju s ručkama od srebra ili slonove kosti (20, 32). Žene nose i suncobrane.

Moda sapetih korzeta i muških kaputa logično nosi upotrebu lepeza, rupčića i bočica s mirisom. Lepeze se izrađuju od oslikanog papira (30) ili perja (20). Rupčići su veliki i ukašeni čipkom (14).

Nose se i maske koje prekrivaju polovinu lica, a izrađene su od satena i pliša te su često obrubljene čipkom. U modi je crtanje ili lijepljenje na lice umjetnih madeža od baršuna.

Muškarci nose mačeve u službenim prilikama, obješene o nosač ili pojas koji se nosi preko košulje, a ispod prsluka. To su bili lagani *rapiri*, a ručke su im obično od srebra ili zlata, optočene dragim kamenjem (6, 11, 36).

45

46

47

4.3.3. ROKOKO

I ovaj period (18. stoljeće) karakterizira utjecaj francuske mode. Blijede boje i fini materijali, kao i upotreba bijelih perika daju pojavi dojam krhkih porculanskih figurica.

Žensku odjeću karakterizira ekstremno odstupanje od prirodne forme tijela, kao i napudrane perike koje ponekad dosežu enormne visine.

Muška odjeća je daleko umjerenija i elegantnija od kićene odjeće prethodnog stoljeća.

ŽENSKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

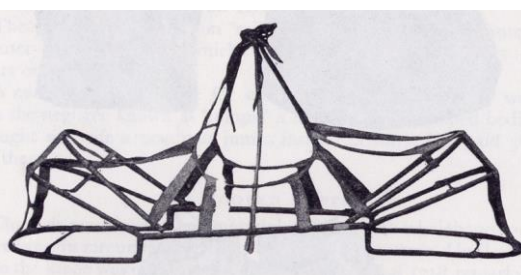
Ispod haljine i podsuknje nosi se *krinolina*, koja je piramidalna ili ovalna, širi se od bokova, a plitka je naprijed i straga. S vremenom širina na bokovima raste, pa se haljina zbog svog oblika lagano ljuljala pri pokretu. Krinoline su izrađene od trske i riblje kosti, a na bokovima imaju "zglobove" za lakše sjedenje (2).

Umjesto krinoline, za proširenje bokova su se koristile košarice montirane ispod podsuknje (3).

Mnoge žene, osobito nižih slojeva, nosile su samo podsuknje.

1

2

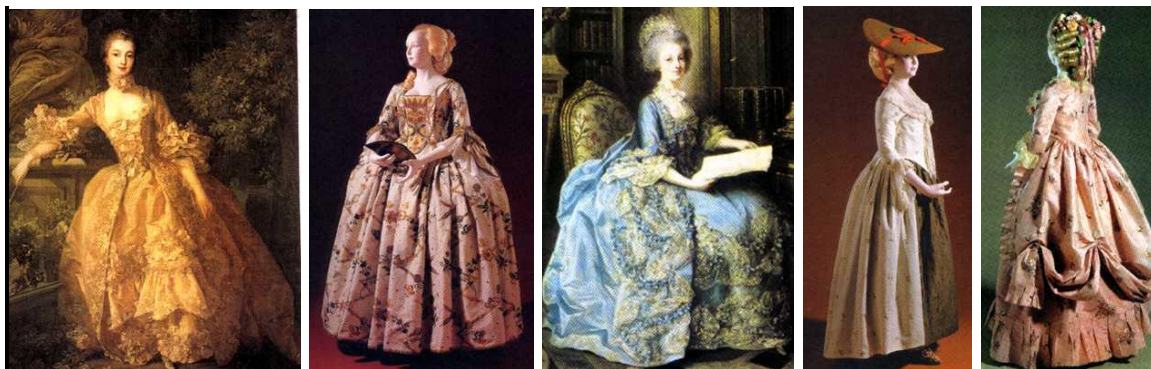
3

Suknje u većini slučajeva dosežu do poda, iako su neke suknje kraće i otkrivaju gležnjeve ili samo cipele (17).

Gornji dio je produženog struka i vezuje se naprijed preko usko pripijenog korzeta, koji je učvršćen *fišbajnama* ("opruge" od riblje kosti) (1). Opet se pojavljuje dodatak od gumiranog platna (*stomacher*), koji čini prsni koš spljoštenim i vizualno produžava struk. Najčešće je bogato ukrašen vezom (39, 42).

Nosi se duboki četvrtasti dekolte, koji ponekad završava malim volanima (4, 5, 6).

Rukavi su ravni i uski, dosežu do lakta te najčešće završavaju nizom padajućih volana - *riševima* (4, 13, 15).

4

5

6

7

8

Suknje su mogle biti zatvorene (5) ili otvorene po sredini (4, 6) kako bi se vidjela donja suknja. Karakteristična je i tzv. *poloneza* gdje su skuti haljine podignuti i nabrani uvlačenjem traka (8, 17).

Dekolte može pokrivati trokutasti rubac zataknut naprijed u vrh korzeta (9, 11).

Čarape su u bijeloj boji.

9

10

11

12

Frizure i perike

Početak stoljeća nosi se manja frizura s kosom začesljanom prema vrhu glave (4, 14) na koju se stavljala plitka, okrugla kapa (15). Frizura ponekad ima 2 ili 3 vodoravna čvrsto formirana uvojka straga te kratki uvojak sa svake strane lica (18).

Kasnije veličina frizura raste i dobiva ekscentrično velike forme dobivene raznim oblicima punjenja i umecima od lažne kose (20, 21).

U modu dolaze bijele perike koje dosežu enormnu veličnu (*fontange*) i često su upotpunjene neobičnim ukrasima, kao što su ptice, brodovi, perje, lutke i sl. (23).

Oglavlja

Uz manje frizure nose se šeširi u formi troroga, velovi i čipkasta pokrivala – *mantille* (9).

Preko većih frizura nose se šeširi širokog oboda od slame, baršuna, svile ili satena koji se ukrasnom trakom vezuju ispod brade (7, 10, 11).

Kao ukrasi upotrebljavaju se perje, umjetno cvijeće i voće, ukrasne trake, najčešće u istoj boji kao haljina (4, 6, 14).

Okrugle kapuljače se pričvršćuju za ogrtače i služe kao zaštita od nevremena.

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

Obuća

Početak stoljeća nose se forme cipela iz 17. stoljeća, lagano četvrtaste naprijed, velikih „jezika” ukrašenih trakom te peta umjerenih visina i prepoznatljive forme. Iako, srećemo i povišenja poput *koturni*. Po blatu se nose klopme i kaljače, a u kući natikače (23-25).

23

24

25

MUŠKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

Početak stoljeća nosi se muški kaput (*habit, justacorps*). On je uzak, spuštenih ramena a od struka se širi u naborima kroz koje viri mač. Ima džepove koji su u prvoj fazi smješteni nisko sa strane i imaju poklopce (26, 27). Nema kragu niti revere. Usko pripijene *knee-hlače* spuštaju se do ispod koljena. One se ne vide kad je kaput zakopčan (33). Čarape prelaze preko hlača i zavrću se na koljenu.

Postupno kaput postaje kraći i više prijanja uz struk te otkriva dio hlača. Rukavi kaputa su dugački s vrlo velikim mažetama ispod kojih vire krajevi košulje u obliku volana (*riševi*).

Prsluk je naprijed dugačak i dopire do sredine bedara te ima džepove s ukrasnim poklopcem (29, 32).

Oko vrata se nosi *jabot* (žabo) od lana ili tankog pamuka ukrašen čipkom (32) ili kravata – komad fine tkanine koji se vezuje oko vrata (34, 36).

Sredinom stoljeća forma *justacorpsa* postaje umjerenija – „suknja” kaputa više nije tako široka, manžete postaju manje, a prsluci nešto kraći. Prsluci, hlače i kaputi sada su često izrađeni od izvezene i brokatne tkanine (28, 32). Krajem stoljeća forma odjeće je puno umjerenija. Fine tkanine poput satena, tafta i brokata sada daju prednost baršunu za izradu *knee-hlača* (uske hlače koje dopiru do koljena) i kaputa (31, 33). Od ogrtača najčešće se nose polukružne pelerine uspravnog okovratnika.

26

27

28

29

30

31

32

33

Kosa i perike

Bogata *allonge* perika još se nosi početkom stoljeća, obično je razdjeljena po sredini i pada u dugim uvojcima sa svake strane glave te straga (34, 35).

Običaj nošenja perika kod muškaraca traje kroz cijeli ovaj period. Neki muškarci puštaju svoju kosu, kovrčaju je i vežu straga.

S pojavom poluperike mogli su se dodavati lažni dodaci naprijed ili straga, izvedeni tako da se to ne primjeti. Izuzeci su radnici, seljaci i zanatlije koji ni u kojoj prilici ne nose perike.

Perike su znatno manje, najčešće su napudrane i svijetlih boja. Perike s obje strane imaju dva ili tri vodoravna uvojka, otraga su skupljene u rep širokom crnom trakom vezanom u mašnu (29, 37, 38).

Perike se izrađuju od kose boje lana, sive ili sijede kose te rjeđe od crne i smeđe kose.

Šeširi

Trorogi šešir (26, 30) nose građani i gospoda tijekom cijelog stoljeća, a on varira u obliku i veličini.

Turbane i izvezene orijentalne kape muškarci nose u kući, bez perike.

U posljednjoj dekadi stoljeća forma trorogog šešira prelazi u dvorogi (38).

Obuća

Početak stoljeća nastavlja se forma prethodne epohe (27, 30). Kasnije "jezik" na cipeli raste, a pete postaju niske i široke. Cipele se ukrašavaju velikim kopčama ili mašnom. Nose se i jahaće čizme do iznad koljena (26).

Pripadnici siromašnih masa u Francuskoj revoluciji nosili su drvene cokule ili su bili bos.

TKANINE, BOJE I UZORCI

S dolaskom rokoko perioda u modu dolaze svjetliji i nježniji saten i taft, zatim gaza, muslin, fini lan i svila jarkih boja te blijedi brokati i lan (4-8).

Vuna i pamuk svih debljina koriste se za teže odjevne predmete za oba spola.

U prvoj četvrtini stoljeća u modi su pruge te veći ili manji cvijetni uzorci. U ovoj epohi dominiraju lazurni, pastelni tonovi svijetlih boja: modra, boja lavande, tonovi roze, svjetloplava, ali i purpurna, crvena i boja vina, žuta i zelena svih tonova, crna i bijela, smeđa i siva (4/8, 13-17, 40, 41).

Muška odjeća prvotno koristi isto bogatstvo boja kao i ženska (32, 35, 37), a kasnije postupno prelazi u mirniji kolorit (31, 33).

Prsluci su često imali mali vezeni uzorak po cijeloj površini (28).

Slično se ukrašavaju i ženske haljine u drugoj polovini stoljeća, osobito korzeti, *stomacheri* te okomiti krajevi otvorenih gornjih suknji (5, 13, 39, 42).

39

40

41

42

NAKIT I DETALJI

Ženski nakit je vrlo delikatan i sastoji se od nježnih ogrlica, malih visećih naušnica i ukrasnih igli. Žene nose i ogrlice uz vrat, napravljene od umjetnog cvijeća i mašni (4, 14).

Nose i suncobrane te faldane lepeze izrađene od oslikane svile i tanke kože, s držačima od bjelokosti (17).

Muškarci nose prstenje te satove na lancu. Burmutice mogu biti srebrne ili zlatne, često ukrašene dragim kamenjem. Krajem stoljeća u modu dolazi monokl, obješen na ukrasnoj vrpici.

Rukavice se najčešće koriste za putovanja i nisu u svakodnevnoj uporabi.

Štapovi za šetnju bili su dugi, sa zlatnim, srebrnim, jantarnim ili bjelokosnim glavama. U kasnijoj fazi oni dosežu visinu ramena, a nose ih oba spola.

I muškarci i žene nose rupčice sa širokim čipkastim završetkom.

Također, oba spola nose krznene *mufove* (12).

4.3.4. ODJEVNI STILOVI 19. STOLJEĆA

Početak 19. stoljeća pripada periodu klasicizma, koji svoje uzore traži u antici. To se ogleda i u izgledu odjeće, naročito ženske. Također, frizure imitiraju grčke i rimske uzore.

U vrijeme romantizma Francuska i dalje diktira europsku modu. U to vrijeme pojavljuju se priznati krojači koji počinju određivati modu (baš kao i danas).

Polovinu stoljeća obilježava povratak krinoline. Moda turnira ponovno mijenja žensku siluetu dodacima u stražnjem dijelu suknje. Posljednjih pet godina 19. stoljeća u modi su lepršave suknje i bluze te karakteristična S-silhueta dobivena korzetima.

Modu 19. stoljeća možemo pratiti kroz pet stilova:

1. *empire* (ampir) – prvih 20 godina 19. stoljeća
2. romantizam – 1820.-1845.
3. bidermajer – 1845.-1865.
4. turnir – 1865.-1890.
5. *la belle epoque* - posljednja dekada 19. stoljeća

EMPIRE

ŽENSKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

Ženska silhueta se pod utjecajem antike drastično promijenila. Žene odbacuju krinoline, košarice i steznike i vraćaju se prirodnim oblicima tijela. Odjeća u mnogim elementima podsjeća na onu kakvu su nosile žene stare Grčke i Rima. U modi je uska silhueta i duge tunike od laganih materijala. Glavna karakteristika je vrlo visok struk koji se penje ispod samih grudi (1, 3, 4, 7).

Suknje su većinom duge i široke i mogu završavati šlepom (3).

Dekoltei su okrugli ili četvrtasti (1, 4).

Visoki okovratnici mogu imati volan ili krzno na krajevima (2, 5). Rukavi mogu biti kratki i umjereno *puff* (4, 8, 10) ili dugi i uski koji završavaju volanom (2, 14). Uz haljine kratkih rukava najčešće se nose duge rukavice (7).

U modi su kratki spenseri dugih uskih rukava, koji imaju pomalo vojničku notu (6).

Frizure

Nakon enormnih veličina rokoko perika, početak stoljeća nosi jednostavne frizure inspirirane antikom (1, 4, 8).

Kosa može biti glatko podijeljena po sredini i skupljena u šinjon na zatiljku (7) ili formirana u valovitu frizuru s kovrčama prema čelu i visoko postavljenim šinjonom (10).

Oglavlja

Nose se kape i *bonneti* - šeširi odrezanog stražnjeg oboda (12) koji mogu imati dekoracije od cvijeća, perja i ukrasnih traka. *Bonetti* se vežu ispod brade pomoću ukrasnih traka ili pomoću šalova od gaze, a njihovi obodi skrivaju profil lica.

12

13

14

15

Obuća

Do 1840. godine u modi su ravne, "plesne" cipele izrađene od meke tkanine ili satena u crnoj, bijeloj ili drugim blijedim bojama. Mogu biti ukrašene vezom kao i guste čarape koje su bijele ili u boji (13). Nose se i suncobrani (15).

MUŠKI ODJEVNI ELEMENTI

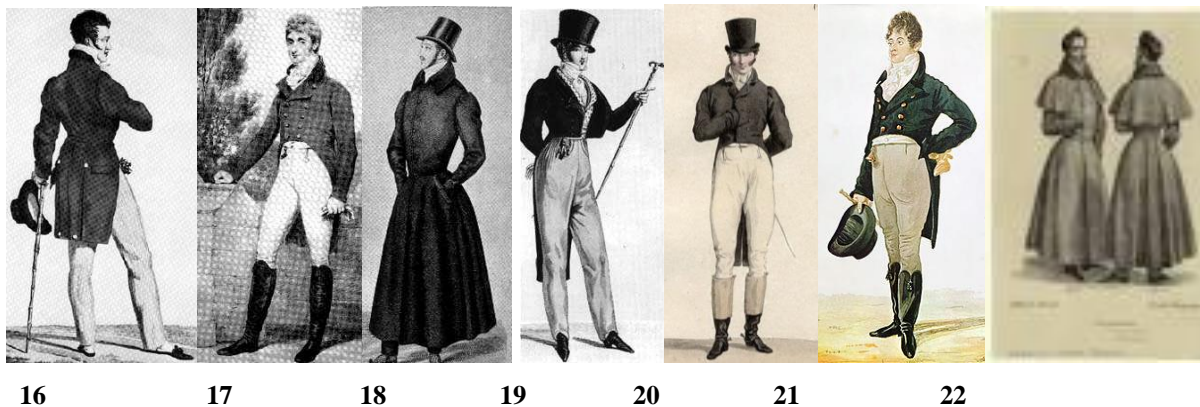
Odjeća

Osnovni elementi odjeće su kaput visokog struka i klinastih rukava te visoke uske hlače (18). Početkom stoljeća muškarci nose krojeni kaput izrezane prednjice – frak. Okovratnik je otraga visok i prevrnut s reverima i šal-kragom. Repovi ovog kaputa su četvrtasti i završavaju sa stražnje strane koljena (16, 17, 21). Prsluk se nosi zakopčan i završava malo iznad struka, a izrađen je od svile i tkanine svjetlije od kaputa, koja može biti prugasta.

Košulje imaju visoku ukrućenu bijelu kragnu čiji špicevi uokviruju bradu, a oko vrata je košulja podvezana čvrsto vezanom bijelom kravatom (16, 17). Još uvijek se nosi žabo (21), dok se volani na rukavima rijetko sreću.

Do 1815. godine nosi se i kratki kaputić do struka - *spenser*.

Kosa

Češlja se u uvojcima prema čelu, a česti su i zulufi (23, 24).

Obuća

Meke salonke ili čizme sa smeđom trakom na vrhu, kakve se i danas koriste za jahanje (25, 26).

ROMANTIZAM

ŽENSKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

Ženska odjeća se počinje izrađivati od punijih materijala, a struk se spušta na svoje prirodno mjesto (2).

Ponovo se nosi steznik koji ženi daje neprirodno tanak struk (4, 5, 6). U modi su rukavi u obliku ovčjeg buta, široki do laktova, a dolje vrlo uski (5).

Suknja se počinje sve više širiti, a ispod nje je uškrobljena podsuknja s volanima. Volani, cvijeće, čipka, riševi i svi ostali ženstveni ukrasi rese haljine oko vratnog izreza, rukava i velikih bordura na porubu (2, 3, 4). Ponovno su u modi ravni pojasevi (2, 5).

Dominiraju lađasti vratni izrezi (5, 6), a oko vrata se nosi ukrasna traka ili kragna.

Kasnije su haljine dekoltirane tako da su ramena izložena, a ispod linije ramena počinju ogromni rukavi, često prekriveni volanima ili kepom.

Kao dodaci za van nose se različite vrste kepova, široke stole i šalovi od kašmira, svile, satena i baršuna (1, 3).

Obuća

Nose se cipele kao u prethodnom periodu, te čizmice koje se kopčaju pomoću sitnih gumbiju.

Frizure

Nosi se šinjon, postavljen niže, staza je na sredini, sa ili bez uvojaka sa strane (8, 9).

Oglavlja

Najmodernija oglavlja su šeširi plitkih „glava” i širokog oboda, a pokriveni su perjem, širokim trakama i cvijećem (4, 5, 6).

Nose se široki turbani od drapirane svile ukrašeni perjem i dragim kamenjem. (9).

7

8

9

10

MUŠKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

Romantičnu notu nosi nova pojava uskog struka, klinastih hlača (11), kaputa sa širokom suknjom i vrlo visokim šeširom - *cilindrom* (13, 14, 15).

U modi su brončanozelena, plava, oker i tamno smeđa boja.

Nose se čizme sa žutim prevrnutim manžetama. Umjesto ogromnih mašni oko vrata su uske kravate. Prsluci su u boji i imaju jednoređno kopčanje (11, 12). *Redengot* (kaput) zimi dobija kragnu od astrahana, te rukave u obliku ovčjeg buta, a često ima i kep (14, 15).

Po kući muškarci često nose haljetke od brokata s orijentalnim uzorcima te kape i šlapice istočnjačke forme (16).

Kosa

U kovrčama iznad čela, ponekad i sa strane. Česti su dugi zulufi i uvijeni brčići (12, 15, 16).

U modi je pustiti kosu gusto sa strane, straga je duža nego prije, s razdjeljkom sa strane ili na sredini

Oglavlja

Nose se cilindri od filca ili dabrovine koji su visoki i šire se prema vrhu, a obod stoji uzdignuto.

11

12

13

14

15

16

Obuća

Nose se salonke – plitke niske cipele bez vezanja, kao i u periodu empirea (11).

BIDERMAJER

Ovaj period u odijevanju nazivamo i *drugi barok*, prvenstveno zbog ženske odjeće koja je voluminozna i kićena u kombinaciji s frizurom koja svoj uzor također nalazi u baroknoj formi.

ŽENSKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

Ženska odjeća ovog perioda je vrlo maštovita i bogata u formi. Haljine su uskog struka, a polovinom stoljeća pojavljuje se široka *krinolina* okrugle forme s obročima od riblje kosti ili metala (2). Suknje imaju po dva ili tri sloja (3, 4) i mnoštvo volana (6). Gornja suknja je kraća i vertikalno ukrašena. Rukavi su ili širi i prorezani (7) ili su u obliku slonovskog uha (2).

Balske haljine su još uvijek inspirirane modom iz 17. i 18. stoljeća i često su ukrašene čipkom (3).

Dio ženskog kostima je i ogrtač ukrašen volanom od čipke ili resama. Nose se i duge pelerine te kepovi (4).

Frizure

Kosa se češlja po uzoru na barok – razdjeljak po sredini sa spuštenim uvojcima s obje strane lica i šinjonom na zatiljku (1).

1

2

3

4

5

6

7

8

Obuća

Meke salonke koje imaju male petice, često od izvezene tkanine (8).

MUŠKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

Muška odjeća ovog perioda prati oblik tijela (8, 11) . Prsluci se izrađuju od velura, svile ili satena i obično su izvezeni. Kaputi (*redengot*) su u početku dugi do gležnja (10), a kasnije dopiru do iznad koljena (9, 11). Pripijeni su u struku i često imaju revere od velura ili svile. Frak ima dvoredno kopčanje i rubove u obliku lastavičjih krila. Hlače su duge. Četrdesetih godina večernje odjelo postaje obavezne crne boje. Nose se različite kravate danju, a bijele za večernje izlaske.

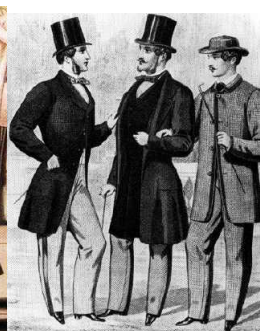
8

9

10

11

12

TURNIR

To doba zbog mnoštva ukrasa nazivamo i „drugi rokoko“ (1, 3).

ŽENSKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

Krinolina je zamjenjena *turnirom*, konstrukcijom koja ima oblik sličan repu i koja naglašava stražnji dio haljine (9, 10). Ženska figura je potpuno promjenjena, dobija spljošten prednji i ispupčen stražnji dio. Gornja suknja je sprijeda otvorena, a straga nagužvana. Donja suknja sprijeda dopire do poda, a straga ide u šlep pa djeluje poput repa (1, 3).

Večernje haljine su uglavnom bez rukava. Šlepovi večernjih haljina pričvršćeni su straga preko turnira te nisu dio suknje (1, 7, 8).

1

2

3

Kolorit je intenzivan, a kao dekoracija se koriste rese, volani, čipke, riševi, kuglice i umjetno cvijeće (1, 2, 3, 4).

4

5

6

7

8

9

10

11

12

Frizure

U modi je izdužena frizura, s visoko postavljenim šinjonom, malim uvojcima na čelu te često otkrivenim ušima i vratom. Kasnije čelo prekrivaju šiške ili aranžman od kovrča (1, 2, 3, 6).

MUŠKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

Muška odjeća je manje ekstravagantna i tamnih je boja (12, 14). Crna boja postaje pravilo za večernje odjelo. Dva nova elementa su *žaket* (15) i *sako* (13). *Žaket* je prije nego što je dobio konačni oblik imao kratke i zaokružene krajeve. *Sako* ima male revere i stisnut je u struku s dva gumba. Hlače od uskih prvo poprimaju normalnu širinu, a potom su vrlo široke. Prsluci imaju male kragne i raznih su boja. Za izlaske se često odijevaju ogrtači s pelerinom (14).

Oglavlja

Uz cilindar pojavljuje se i *halbcilindar* -polucilindar loptastog oblika (13, 14).

Obuća

Pojavljaju se prvi primjerci cipela s prednjim vezivanjem (15).

12

13

14

15

LA BELLE EPOQUE

ŽENSKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

Krajem 19. stoljeća sukinja dobija zvonolik oblik, a prsluk ima visoku kragu (4, 5). Nose se široki ogrtači – pelerine (2) te veliki ili manji šeširi ukrašeni cvijećem i perjem (3, 4).

Često se ženska odjeća sastoji od suknje A-forme visokog struka i bluze, ispod čega se nosi korzet koji struk čini neprirodno tankim, a cijelom tijelu daje tzv. S-siluetu (5, 6).

Rukavi se šire u ramenima, a dolje su uski.

Žene počinju nositi kratke košulje nalik muškima, s manžetama i muškom kravatom (3).

Sport, naročito biciklizam, utječe na emancipaciju ženske odjeće (9). Žene počinju nositi hlače i muške slamnate šešire.

Mekše i ženstvenije verzije kaputa izrađuju se od baršuna, često velikim puf gornjim rukavima (9).

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Frizure

Od 1870. Godine kosa je u pravilu podijeljena po sredini, a od sljepoočica pada u uvojcima ili kovrčama.

U ranim 1890-im nosi se nova frizura - kosa je široko češljana prema gore u punđu na vrhu glave (8).

Obuća

Cipele i čizmice, često kopčane bočno pomoću gumbiju (6).

MUŠKI ODJEVNI ELEMENTI

Krajem stoljeća muška odjeća sastoji se od tri osnovna elementa – hlača, prsluka i kaputa. Nose se frak, *redengot* (12), *salonrock* (10, 11), žaket (13), smoking i sako (14, 15). Razvoj sportova i automobilizma utječe na jednostavniji oblik muškog odijela. Redengot nestaje. Krajem 19. stoljeća muška odjeća se sastoji od žaketa, prugastih hlača i polucilindra ili od *salonrocka* (10) s hlačama iste boje uz koji se nosi cilindar.

Uz ljetno odijelo koje je svijetlo nosi se slamnati šešir *girardi*, a poseban kroj imaju lovačka i sportska odijela.

10

11

12

13

14

15

Frizura

Krajem stoljeća muška se kosa uvijek šiša uz glavu, s iznimkom starijih ljudi i umjetnika (10, 15).

Oglavlja

Cilindar je karakteristični muški šešir 19. stoljeća. Cilindar je zamjenjen prvo polucilindrom, a zatim mekim šeširom od filca koji je preteča suvremenog šešira (12, 13).

Obuća

Krajem stoljeća nose se i visoke cipele s elastičnim umecima sa strane (*zug-schue*)(16).

16

TKANINE, BOJE I UZORCI 19. STOLJEĆA

Tkanine

Nakon svile koja je dominirala 18. stoljećem, početkom 19. stoljeća najčešće se koriste vunene tkanine. Ženska moda koristi i muslin te svilenu gazu.

Muški kaputi, hlače, jakne i dio ženskih haljina izrađuje se od finog vunenog štofa. Svila se koristi za ženske haljine, kepove te muške prsluke.

Popularno je prugasto i točkasto tkanje.

U periodu romantizma u modi su ženske haljine od tafta. Krzno se koristi za obrube, a popularan je i *marabu* od perja.

Sredinom stoljeća nose se teški sateni, a u modu dolaze prugasti, kockasti i karirani uzorci.

S nestajanjem krinoline i modom turnira koriste se teže tkanine koje ne prijanjaju uz tijelo, poput satena i baršuna. U modi su prugaste i točkaste svile.

Krzno se upotrebljava za izradu kepova, jakni i kragni.

Boje

U romantizmu se nose dublji i briljantni tonovi, osobito boja trešnje, ljubičasta, tamnoplava, žuta i grimizna.

Polovinom stoljeća, u vrijeme vladavine krinoline, izumljene su anilinske boje koje omogućuju snažne tonove zelene, purpurne i briljantnoplave.

Pastelne tonove i bijelu boju najčešće koriste mlade djevojke.

U muškoj modi početkom stoljeća prevladavaju tamnozeleno, tamnoplavo, razni tonovi sive, sivozelene i smeđe, te crna. Prsluci su obično svjetliji od kaputa i mogu biti prugasti, točkasti ili karirani.

Većina ženskih haljina je svjetlih boja ili bijela.

Muškarci i dalje nose svijetle hlače i prsluke pastelnih tonova, a polovinom stoljeća kaputi više nisu u bojama, već su tamnih tonova - crni, sivi, tamnoplavi i smeđi.

Uzorci

Muška odjeća je u 19. stoljeću stoljeća puno manje urešena. Gumbi u prvoj četvrtini stoljeća mogu biti zlatni, srebrni, brončani, olovni ili sedefasti. Prsluci su izvezeni obojenim ili zlatnim nitima. U drugoj polovici stoljeća uzorci su uglavnom utkani u tkaninu prsluka, a gumbi su diskretniji.

Nakon napuštanja egzotične mode u kasnim 1830-im, najčešći ukrasi su čipka, vez, te ravne trake od satena i baršuna.

NAKIT I DETALJI

Muški nakit je značajno smanjen u 19. stoljeću. Nosi se prsten, zlatni sat u prsluku, te zlatna dugmad za košulju.

U drugoj polovici stoljeća satovi su na lančiću, a nose se i igle za kravate ukrašene dragim kamenjem.

Omiljeni muški detalji bili su monokli, te štapovi sa srebrnom ili bjelokosnom glavom. Muške rukavice su blijedih boja, a bijele za navečer. Krajem stoljeća počinju se nositi kišobrani.

Žene nose velike broševe na turbanima i haljinama s početka stoljeća, te ogrlice optočene dragim i poludragim kamenjem koje kopiraju antičke modele. Bogatije žene nose igle i češljeve za kosu s dragim kamenjem, dijademe, duge viseće naušnice i prstenje.

U drugoj polovici stoljeća često se nose kameje, kristali, koralji, ametist, tirkiz, jantar, kao i rubini, biseri, dijamanti i smaragdi.

Početak stoljeća žene nose male suncobrane, torbice od vezene tkanine ili satena ukrašene dragim kamenjem. Rukavice su kratke ili $\frac{3}{4}$ dužine, izrađene su od satena ili jareće kože.

Lepeze su malene i mogu biti od svile, tanke kože, papira ili perja.

4.3.5. POČETAK 20. STOLJEĆA

1900 - 1910

Početak 20. stoljeća ženska silhueta još uvijek ovisi o upotrebi korzeta, koji je medicina proglasila štetnim za zdravlje. Nose se ogromni šeširi i velike frizure, a košulje završavaju visokim okovratnikom od čipke.

Muška odjeća nastavlja se na modu kraja 19. stoljeća. Odjeća se sastoji od hlača, prsluka, te sakoa, fraka, smokinga ili žaketa. Odijelo postupno postaje standardna muška odjeća, a za večer se nose smokinzi i frakovi.

ŽENSKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

Karakteristična je S-silhueta ispuščenog poprsja (2) i naglašenih oblina grudi i bokova. Ona se dobivala prije svega oblikom korzeta koji je prirodnu formu tijela mijenjao u niz umjetno dobivenih krivulja (1).

Suknje usko prijanjaju uz novi oblik steznika širokih bokova, te se odatle šire do poda, a često straga imaju i šlep (4).

Haljine i bluze završavaju izrazito visokim okovratnikom. Bluze mogu biti dekorirane širokim volanima koji vise s ramena (2, 3, 7).

Žene počinju nositi i košulje slične muškim, s visokim prevrnutim okovratnikom i kravatom.

U modi su i žaboi koji se vežu oko vrata trakom koja naprijed prelazi u mašnu.

Haljine i suknje za razne sportske aktivnosti bile su dužine iznad gležnja.

Večernje haljine imaju duboke i široke dekoltee koji često otkrivaju ramena, imaju ukrase od cvijeća i mekih volana od čipke ili muslina. Dopiru do poda i najčešće imaju šlep (4).

Dugi ogrtači završavaju uspravnim okovratnicima ili pak širokom položenom kragom četvrtastog ili okruglog oblika. Nose se stole, te mufovi i kepovi od krzna.

Prva dekada stoljeća završava odustajanjem od korzeta čija je neprirodna forma smatrana opasnom po zdravlje (1, 2, 3, 4).

Nakon prve dekade vidimo i haljine ravnijih linija i viših strukova. Ravna suknja dopire do poda ili ima ravni šlep (9, 10, 11).

1

2

3

4

5

Visoki okovratnici ustupaju mjesto širim vratnim izrezima (8).

Podsuknje s volanima zamijenjene su ravno rezanim gaćama izrađenim iz svile ili platna.

Period neoklasicizma u umjetnosti utječe i na odjeću koja opet inspiraciju traži u antici i orijentalnoj formi kimona (12, 13).

Zatim, u modu dolaze i ravni kaputi (11), haljine i suknje. Prema kraju druge dekade suknje se postupno skraćuju a cijeli kostim je jednostavniji (7, 8, 9).

6

7

8

9

11

10

12

13

14

15

Frizure

Oko 1900. godine nosi se široka "pompadour" frizura, kosa je valovito počešljana od čela i skupljena u šinjon na vrhu glave ili nisko na vratu (16, 17).

Neoklasicizam i u frizurama donosi ponovnu inspiraciju antikom. Frizura postaje manja i ne tako komplicirana, s "valovima" naprijed i ponekad malim šinjonom otraga (18).

Krajem druge dekade emancipacija se iskazuje i rezanjem kose koja je stoljećima bila simbol ženstvenosti.

Oglavlja

Ženski šeširi jako variraju i u dizajnu i u načinu na koji se nose.

Početak stoljeća šeširi su postavljeni visoko na glavi, a *bonetti* ukrašeni cvijećem koji kao i *kufije* uskoro postaju ogavlja isključivo starijih žena.

Šeširi s obodom mogu stajati ravno, nagnuti prema naprijed ili natrag, mogu biti veliki ili maleni i ukrašeni trakama, cvijećem ili perjem (3, 14, 15).

Nosi se i ženska verzija *girardija*.

Do 1910. godine nosi se cvijeće u kosi, kao i šalovi od tila, čipke i mreže pri večernjim izlascima. Nakon 1910. godine šeširi imaju vrlo široke "glave" u obliku gljive (19).

Trake od baršuna ili satena, često izvezene, nose se ovijene oko glave ili čela.

16

17

18

19

20

21

Obuća

Ženska dnevna obuća ovog perioda pretežno je crne boje, ponekad smeđe. Nose se ulaštene čizmice na žniranje ili s gumbima za kopčanje sa strane te cipele s "jezikom". Potpetice su u formi koja podsjeća na one iz rokoko perioda. U kasnijoj fazi nose se i cipele vezane ukrasnom trakom koja se onda omata oko gležnjeva (21).

I kod žena su za dnevne izlaske u modi *gamaše* slične muškima.

Ženske čarape su izrađene od pamuka ili svile i najčešće su crne boje. Za večernje izlaske nose se svilene čarape koje bojom odgovaraju haljini.

MUŠKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

Žaket u početku još uvijek ima visoke revere i 3 gumba koji se visoko kopčaju (24). Nakon 1906. godine reveri su duži, a žaket se kopča jednim gumbom u visini struka (23). On je crne boje i nosi se s prugastim hlačama (29).

Nose se i razni modeli sakoa i jakni od tvida, kariranih za sportske aktivnosti (26).

Muška večernja odjeća ne mijenja se u odnosu na raniji period. Nosi se frak uz bijeli prsluk i leptir mašnu (27), a 1905. godine pojavljuje se smoking, koji je sve do danas ostao u upotrebi za svečane prilike (28).

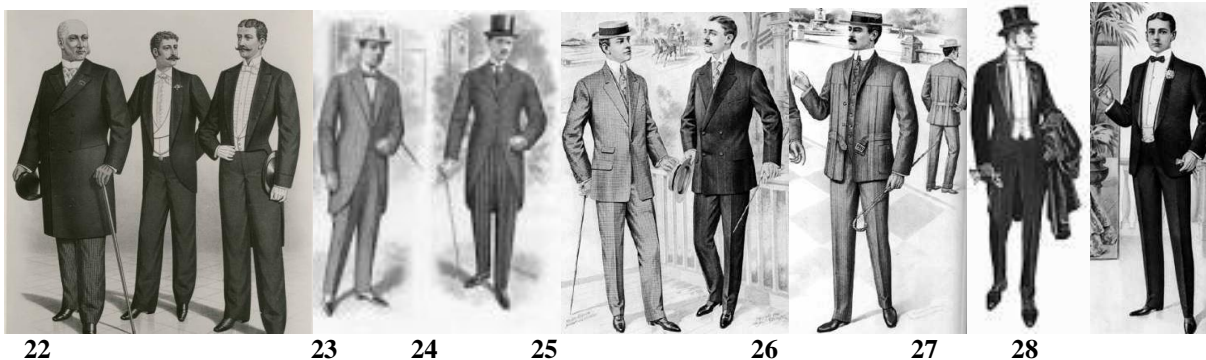
Nose se ukrućeni okovratnici i manžete (25, 26), odvojeni od košulja i napravljeni od uškrobljenog lana. Nakon 1910. godine u modu dolaze prugaste košulje. Frak košulje specifičnog okovratnika nose se uz frakove i smokinge.

Nose se najrazličitije kravate i mašne.

Prsluci su u materijalu koji odgovara odijelu, dok se uz žaket može nositi svijetli prsluk.

Večernja odjeća je frak i smoking. Frak prsluci napravljeni su od bijelog pikea. Hlače su srednje širine i prekrivaju vrhove cipela. Manžete se pojavljuju 1903. godine.

Duge kapute s pelerinom s početka stoljeća zamjenjuju kišni kaputi (29).

22

23

24

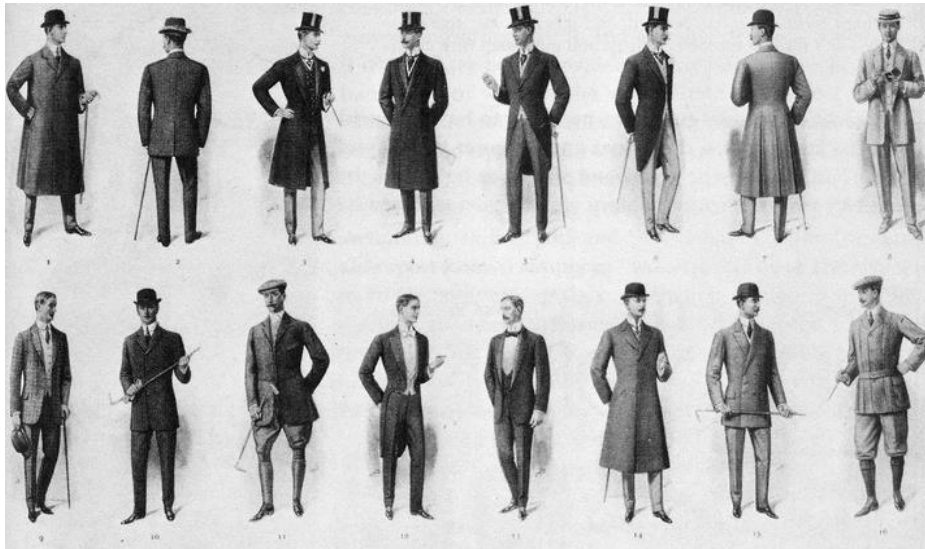
25

26

27

28

29

Frizura

U prvim godinama 20. stoljeća muškarci nose stazu po sredini s kosom začesljanom unazad ili valovito s obje strane. Nakon toga nosi se i razdjeljak sa strane (22).

1910-ih počinje moda češljanja kose unazad bez razdjeljka, a većina muškaraca kratko šiša kosu straga i sa strane (25).

Većina muškaraca je izbrijana. Brade nose stariji muškarci, a brkovi su tanji i zašiljeni (17).

Oglavlja

Početak 20. stoljeća muškarci za putovanja nose mekani filcni šešir (18) a na selu ili moru nosi se široki „panama“ šešir.

U modi je i polucilindar, osobito za svečane vrtne zabave i važna društvena događanja. Polucilindar se nosi uz žakete i frakove koji prestaju biti dnevna odjeća.

Za odlaske u operu obavezno se nosi cilindar, koji ima sjajnu površinu (24).

Obuća

Muška obuća prati oblik noge te je sprijeda umjereno zaobljene forme. Nose se i kratke čizmice iznad gležnja. Napravljene su od kože ili kombinirane tako da su im gornji dijelovi izrađeni od platna ili velura te imaju kopčanje gumbima sa strane.

Cipele mogu biti kožne, platnene ili kombinirane, a za večernje izlaske nose se isključivo crne ulaštene cipele s elastičnim umecima sa strane.

U modi su i gamaše napravljene od kože ili platna. Smeđe su, sive ili bež boje te prekrivaju cipele ili čizme. Visoke čizme nose se za lov ili jahanje.

Sokne su obično crne ili sive boje, dok se uz kratke pump-hlače nose vunene dokoljenke često s uzorkom.

TKANINE, BOJE I UZORCI

Koriste se sve vrste vunениh tkanina. Karirani i kockasti tvid upotrebljava se za muška i ženska putna odijela.

U modi su muslin i tanko platno sa štampanim i izvezenim uzorcima cvijeća te saten, baršun, taft, brokat i sjajna svila.

Čipka, ručno ili strojno izrađena, u velikoj je uporabi za haljine, bluze te umetke i krajeve na košuljama, kragnama i rukavima.

Boje muških odijela i kaputa, kao i većine ženskih kaputa i suknji za dnevne izlaske neutralnih su i pastelnih tonova, često s prugastim ili kockastim uzorkom.

Haljine prve dekade stoljeća su svjetlih tonova roze, žute, plave ili zelene, bijele, bež i bisernosive **(2, 4, 8, 9)**.

U prvim godinama 20. stoljeća u velikoj su uporabi sve vrste veza, čipke i ručnog rada. Ukrasne trake na spojevima odjeće, umeci od čipke, sitni ukrašeni gumbi i minuciozno izrađene vezice i rupice za dugmad, karakteristika su ovog perioda.

U drugoj dekadi haljine orijentalnog stila su intenzivnih boja, a prema njenom kraju tonalitet je ponovno smireniji **(13, 14)**.

NAKIT I DETALJI

Muškarci nose male igle za kravate ukrašene dragim kamenjem te dugmad za manžete. Nose se i satovi na lancu, a nakon 1910-ih i ručni.

Žene nose broševe delikatnog dizajna, obično na žabou ili na dnu visokog učvršćenog okovratnika.

Za večernje izlaske nose se ogrlice uz vrat od biserja ili dragog kamenja. Ostale ogrlice sastoje se od malenih privjesaka ili kratkih nizova koralja, tirkiza, kristala i ostalog poludragog kamenja.

Češljevi i kopče za kosu, nužni za formiranje frizura, najčešće su izrađeni od sedefa.

Naušnice su malene, često u obliku suze, a mlade djevojke ih ne nose.

Prstenje je delikatno izrađeno i ukrašeno dragim kamenjem.

Narukvice su sastavljene od nizova zlatnih lančića ili su u obliku ringova optočenih dragim kamenjem.

Sve do 1910-ih žene o pasu nose obješene minijaturne olovke i blokove za bilješke, bočice s mirisnim solima te vrećice s iglom i koncem. Također se nose i novčarke vezane oko pasa.

Rukavice su gotovo obavezne za izlaske, dok ih muškarci često nose u rukama **(4)**. Uz večernje haljine žene nose duge rukavice, a muškarci kratke bijele rukavice koje ne skidaju pri plesu.

Tabakera postaje čest muški accesoire.

U prvoj dekadi stoljeća navečer se nose faldane lepeze.

Uz neke večernje haljine nose se šalovi od muslina ili gaze.

Nakon 1910-ih u modi su velike zlatne ili srebrne mrežaste torbe ukrašene kuglicama ili ručnm vezom na svili.

Kišobrani su presvučeni svilom, najčešće u crnoj, tamnosivoj i plavoj boji za žene i crnoj za muškarce te imaju duge tanke drške. Suncobrani su izrađeni od svile i imaju mnoštvo ukrasa kao, na primjer, umetke od čipke, volane i rese. Štapovi suncobrana su od bambusa, a drške od slonovače ili srebra **(6, 22, 24, 26)**.

Do 1910-ih u modi su ukrasi od pravog ili umjetnog cvijeća koji se stavljaju na večernje haljine, revere kaputa ili zataknuti o pasu.

Zimi se nose krzneni mufovi. Početkom stoljeća su manji, a kasnije sve veći.

U modi su i bogate krznene stole i dugačke boe od perja.

4.3.6. ODJEĆA 1920-ih

ŽENSKI ODJEVNI ELEMENTI

Odjeća

Žensku dnevnu i večernju odjeću karakterizira ravna, cjevasta forma te spuštene struk. Haljine i suknje dopiru ispod koljena i nose se na tanke svijetle svilene čarape (1). Suknje su često faldane ili plisirane (1).

Večernje haljine (2) napravljene su iz tankih tkanina često ukrašene perlicama i dugačkim resama, a uz njih žene često nose pernate boe i marabu.

I dalje su prisutne široke forme kimona, osobito u ogrtačima koji imaju velike krznene okovratnike i manžete. Nose se i krznene stole (5).

Obuća

Obuća je elegantnog dizajna i umjerene visine peta (6).

Frizure, oglavlja i nakit

Kosa se reže u kratku bob-frizuru koja otkriva potiljak i često se formira u val. (4, 7).

Šeširi su dubokih „glava“ s uskim obodom do obrva ili širokog oboda (1, 7)

Karakterističan nakit su ogrlice od nizova dugačkih perli (7).

1

2

3

4

5

6

7

MUŠKI ODJEVNI ELEMENTI

Osnovnu dnevnu odjeću čine trodijelno odijelo (sa strukiranim prslukom), košulja čvrstog okovratnika te kravata ili leptir mašna.

Odijela su izrađena od finog štofa umjerenih boja, mogu biti jednobojna ili s prugastim ili kariranim uzorkom ili s tvid tkanjem. Kopčanje odijela je jednoredno (rjeđe dvoredno). Forma sakoa ima istaknuta ramena i naglašen struk (**14, 15, 16**).

Prsluk može biti različitog uzorka od odijela, ali se mora poklapati u boji. Hlače su šire.

Sportska odijela imaju našivene džepove, nose se uz kačket i hlače do ispod koljena („pumperice“) (prethodno poglavlje slika **29**).

Ogrtači su razni: kaputi, mantili i kišni mantili dužine ispod koljena.

Večernju odjeću čine frak i češće smoking uz lakirane cipele (**13**).

Proletarijat nosi hlače s prslukom, te kačkete (**11**).

Oglavlja i obuća

Od ogavlja je najčešći šešir (8, 9, 10). Još se može vidjeti i polucilindar, kao i cilindar za službene ili svečane prilike.

U modu dolaze i cipele kombinirane u dvije boje (12).

Boater

8

Fedora

9

Panama

10

Golf Cap

11

12

13

14

15

16

5. LITERATURA

Allen, Agnes (1969). *The Story of Clothes*. London: Faber&Faber.

Boucher, Francois (1987). *A History of Costume in the West*. London: Thames and Hudson.

Braun & Schneider (1975). *Historic Costume and Pictures*. New York: Dover Publications.

Brody-Johansen, Rudolf (1968). *Body and Clothes*. London: Faber&Faber.

Holscher, Joost (2001). *Fashion design 1800-1940*. Amsterdam: Pepin Press.

Peacock, John (1991). *The Chronicle of Western Costume*. London: Thames and Hudson.

Racinet, Albert (1989). *The Historical Encyclopedia of Costume*. London: Studio Editions.

Thiel, Erika (1980). *Geschichte des Kostums*. Berlin: Henschelverlag Kunst und Gesellschaft.

Tilke, Max (1967). *Le costume. Coupes et formes*. Paris: Editions Albert Morance.

DODATNA LITERATURA:

Janson, Horst Woldemar. *Povijest umjetnosti*.

Peacock, John (2000). *Fashion Accessories*. London: Thames and Hudson.

Seeling, Charlotte (1999). *Fashion: The Century of the Designer, 1900-1999*. Konemann.

Speltz, Alexander (1988). *The History of Ornament*. London: Studio Editions.

Napomena:

Slikovni materijal u nastavnom tekstu korišten je samo u svrhu postizanja nastavnih ciljeva te se ne smije koristiti u druge svrhe.